

ACHTER DE WOLKEN...

Nederlandse buitenlandcorrespondenten in Israël over de berichtgeving over het Palestijns-Israëliësch conflict ten tijde van *Operatie Herfstwolken*

Student: Moira van Dijk
Studentnummer: 9928340
Opleiding: Duale Master Research en Redactie - Journalistiek en Media
Datum: 22 december 2006
Eerste begeleider: Niek Pas
Tweede begeleider: Mirjam Prenger

Motto: *‘Zonder onrecht te willen doen aan de liters bloed, zweet en tranen van de beroepsgroep, moet ik constateren dat de belemmeringen en beperkingen die inherent zijn aan het vak, groter en sterker zijn dan de journalist zelf. Technische en logistieke problemen, onwetendheid, (zelf-) censuur, intimidatie, onwil om de waarheid te brengen, omdat die niet strookt met de eigen vooringenomen overtuigingen – het bestaat sinds de allereerste oorlogsverslagen in 1568’.*¹

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Vraagstelling.....	4
Opzet.....	5
Methode en wetenschappelijke verantwoording: Aansluiting bij project zelfcensuur.....	5
Procesanalyse.....	6
Disciplineringsproces.....	7
Hoofdstuk 1. De politieke context: Het Israëlisch-Palestijns conflict	8
1.1 Ottomaanse Rijk en Brits Mandaatperiode.....	8
1.2 Vestiging van de staat Israël en Egyptische bezetting.....	9
1.3 Vredesproces en eerste Intifada.....	10
1.4 Al-Aqsa Intifada.....	11
1.5 Disengagement.....	13
1.6 Het conflict in de Nederlandse media.....	14
Conclusie.....	16
Hoofdstuk 2. Operatie Herfstwolken in de media	18
Week 1: Beschietingen Beit Hanoun.....	18
Week 2: Bloedbad Beit Hanoun.....	19
Week 3: Dode door qassamraketten.....	20
Week 4: Wapenstilstand.....	21
Conclusie.....	22
Hoofdstuk 3. Operatie Herfstwolken: De correspondenten	24
3.1 NOS Radio 1 Journaal / Sander van Hoorn.....	25
3.2 NOS Journaal / Eddo Rosenthal.....	25
3.3 RTL Nieuws / Conny Mus.....	26
3.4 Eén Vandaag / Annet Röst.....	27
3.5 Volkskrant / Alex Burghoorn.....	28
Conclusie.....	29
Hoofdstuk 4. Selectie en productie proces	30
4.1 Selectie.....	30
4.1.1 Geen selectie van het onderwerp.....	30
4.1.2 Aanbod ander nieuws: te veel of te weinig ander nieuws.....	30
4.1.3 Minder interesse buitenlands nieuws.....	31
4.1.4 Moeheid berichtgeving over conflict Israël-Palestina.....	32

¹ Arnold Karskens, *Pleisters op de ogen, pleisters op de mond. De geschiedenis van de Nederlandse oorlogsverslaggeving van Heiligerlee tot Kosovo* (Amsterdam 2001) 17

4.1.5 De redactie - onwetendheid.....	33
4.1.6 Politieke gevoeligheden	35
4.1.7 De aard van het medium: geen beeld geen verhaal	36
4.2 Productie.....	37
4.2.1 Geweld.....	37
4.2.2 Fysieke belemmeringen: Legerposten – Afstand	38
4.2.3 Taalbarrière.....	40
4.2.4 Balans.....	41
4.2.6 Multi-medialiteit: last of zegen?	42
Conclusie	43
Conclusie	45
Literatuurlijst	49
Interviews	50
Bijlage Chronologisch overzicht berichtgeving	51

Inleiding

Op 1 november 2006 startte Israël ‘Operatie Herfstwolken’, een zoveelste militaire operatie in het conflict tussen Israël en de Palestijnen. Internationaal nieuws over een conflict dat als de sleutel tot de oplossing van de problemen in het Midden-Oosten wordt gezien. Alleen al de hoeveelheid correspondenten die in Israël gestationeerd zijn is een indicator voor het belang dat wij aan de berichtgeving over dit gebied hechten.

Het nieuws is voor de meerderheid van de Nederlandse bevolking de belangrijkste informatiebron over het Israëlijsch-Palestijns conflict en bepaald in grote mate de beeldvorming die wij over het conflict hebben. Oorlogen zijn tegenwoordig naast een militair gevecht ook een mediaoorlog. Beïnvloeding van de berichtgeving is zodoende cruciaal. Maar daardoor komen het recht op informatie en de vrijheid van meningsuiting op gespannen voet te staan met de tactische belangen van de overheid en het leger.² Dit geldt zeker voor het conflict in het Midden-Oosten. Dat de media in het Midden-Oosten worden gemanipuleerd door de betrokken partijen is inmiddels door verschillende schrijvers overtuigend op papier gezet. Een recent Nederlands voorbeeld hiervan is Joris Luyendijks *Het zijn net mensen. Beelden uit het Midden-Oosten*.

Vraagstelling

Maar hoe gaan de correspondenten in Israël om met de beperkingen die zij hebben? Welke keuzes maken zij en waarom? In deze scriptie verkennen we het correspondentenschap in Israël en de mogelijke zelfcensuur die daarbij komt kijken. Ik onderzoek of er tijdens de berichtgeving over *Operatie Herfstwolken* sprake is geweest van zelfcensuur onder Nederlandse correspondenten in Israël en de Palestijnse gebieden en zal in kaart brengen welke oorzaken deze zelfcensuur zou kunnen hebben. Deelvragen zijn dan, om welke redenen er aan nieuwswaardige onderwerpen wel of geen aandacht wordt besteed, hoe aandacht aan de onderwerpen wordt besteed en wat de verschillen en overeenkomsten hierin zijn tussen de verschillende media.

² Peter Young en Peter Jesser, *The media and the military. From the Crimea to Desert Strike (...)* 1-3, 18-19

Opzet

Deze vergelijking komt tot stand door middel van interviews met buitenland-correspondenten en een case study. Allereerst zal ik in hoofdstuk één ingaan op het ontstaan van het conflict tussen Israël en de Palestijnen. Vervolgens behandel ik, aan de hand van artikelen en nieuwsberichten van de Nederlandse correspondenten, de berichtgeving over *Operatie Herfstwolken*. Door middel van interviews en een procesanalyse worden de factoren in beeld gebracht die een rol hebben gespeeld bij de berichtgeving over het conflict. Door de berichtgeving van de verschillende correspondenten met elkaar te vergelijken kunnen we uitspraken doen over verschillende aspecten die bij het onderzoeken van zelfcensuur van belang zijn. Het laatste hoofdstuk van de scriptie zal zodoende voor een groot deel bestaan uit een weergave van telefonische interviews met correspondenten. Ten slotte zal dit samenkomen in een concluderend hoofdstuk.

Methode en wetenschappelijke verantwoording: Aansluiting bij project zelfcensuur

In een voorwoord bij het boek *The first casualty. The war correspondent as hero and myth-maker from the Crimea to Kosovo*³ bepleit John Pilger het onderzoek naar censuur als *het* onderwerp waar men zich in mediastudies mee bezig zou moeten houden. Zijn kritiek is met name gericht op de verslaggeving van de Golfoorlog en de oorlog in Joegoslavië, toen oorlogscorrespondenten in een ‘semantische pirouette’ terecht waren gekomen met de propaganda machines van het leger. Dankzij nieuwe technologie en de aanwezigheid van meer verslaggevers dan er ooit waren geweest, zou het publiek meer te weten komen over de oorzaken en doelen van de oorlog dan ooit te voren bij een eerdere oorlog. ‘Instead, the public drowned in wave after wave of images adding up to nothing’. De verhalen die er echt toe deden kwamen niet naar buiten. Veel verslaggevers staken achteraf de hand in eigen boezem: de media hadden het beter kunnen doen.⁴

Welke factoren zorgen ervoor dat journalisten nieuwswaardige onderwerpen niet behandelen of systematisch vermijden? Daar gaat deze scriptie over, om dit te begrijpen

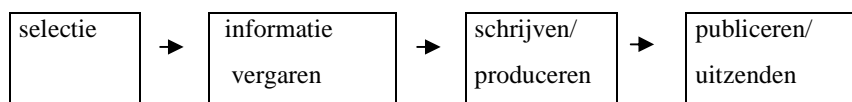
³ John Pilger in: Phillip Knightley, *The first casualty. The war correspondent as hero and mythmaker from the Crimea to Kosovo* (Londen 1975/2000) xi

⁴ idem 504-505

is het noodzakelijk eerst in te gaan op de wenselijke journalistieke praktijk. Als ideaal nemen we de “professionele journalist die, ongehinderd door krachten van buiten, in volledige onafhankelijkheid keuzes maakt”⁵. Ook de meeste correspondenten zien zichzelf als onafhankelijke journalisten, maar in de praktijk wordt door een aantal factoren afbreuk gedaan aan dit ideaal. Ik veronderstel in navolging van Mirjam Prenger ‘dat zelfcensuur een begrijpelijke reactie is op externe en interne factoren die de journalist doen besluiten af te wijken van de ‘ideale professionele journalistieke mores’.’ Deze factoren zijn vast te stellen aan de hand van een procesanalyse.

Procesanalyse

Mirjam Prenger ontwikkelde een schema om journalistieke processen te kunnen analyseren. Een journalist krijgt *input* van bijvoorbeeld persberichten, persbureaus, bronnen en andere media om daar vervolgens mee aan de slag te gaan. Al bij de selectie van de *input* worden keuzes gemaakt over het bepalen van het onderwerp, de invalshoek en de aanpak. Een journalist maakt afwegingen over het gebruik van bronnen, de informatie die wel en de informatie die niet wordt vermeld en de uiteindelijke vorm van de publicatie of uitzending. ‘Bij elke stap in het proces zijn er invloeden die de ideaaltypische vrijheid van de journalist kunnen beperken en kunnen leiden tot zelfcensuur’, aldus Mirjam Prenger. Enerzijds zijn er externe invloeden als juridische restricties, sancties en bedreigingen om rekening mee te houden en anderzijds zijn er interne factoren als journalistieke traditie, medium-eigen mores en politieke correctheid die invloed uitoefenen op een journalist.⁶



Figuur 1. *Procesanalyse-model*

Door middel van een procesanalyse kan onderscheid worden gemaakt tussen diverse potentiële factoren, ze kunnen op hun waarde worden geschat en daarmee wordt inzicht

⁵ Mirjam Prenger, *Zelfcensuur in de Nederlandse journalistiek* (Amsterdam 2006)

⁶ idem

geboden in de wijze waarop zelfcensuur door Nederlandse correspondenten in Israël plaatsvond. Zo kan een bijdrage worden geleverd aan het wetenschappelijke en journalistieke debat over zelfcensuur.

Disciplineren

Mark Pedelty gebruikt in zijn boek *War stories. The culture of foreign correspondents* de theoretische en methodologische technieken van de antropologie om buitenlandse correspondenten in El Salvador te bestuderen. Hij maakt gebruik van ideeën over disciplineren van filosofen als Foucault om onderliggende patronen in het werk van correspondenten onder de loep te nemen: ‘Although there are repressive factors in reporting, the more powerful influences are disciplinary. Certain forms of knowledge are favored and certain discourses privileged’.⁷

Organisaties en structuren waar een disciplinerende werking van uitgaan zijn onder andere de controle van het leger over de pers, geweld, de hiërarchie binnen nieuwsorganisaties, elite-bronnen, rituelen rondom officiële bijeenkomsten en het standaard nieuwsnarratief dat door de correspondenten is ontwikkeld. Er is een spanning in de journalistiek tussen de claim objectief en onafhankelijk te zijn en de praktijk van machtsstructuren en disciplineren. Pedelty legt de structuren bloot die invloed hebben op de praktijk van journalisten. Hij doet dit onder andere door te laten zien dat een journaliste voor de Amerikaanse media een heel ander verhaal maakte dan zij voor de Europese media maakte, over dezelfde gebeurtenis. Ondanks het imago van de onverschrokken verslaggever die zonder angst voor dood en geweld verslag doet van de harde werkelijkheid, zijn buitenlandcorrespondenten niet onafhankelijker van discipline en censuur dan hun collega’s op de binnenlandse redactie.⁸

⁷ Mark Pedelty, *War stories. The culture of foreign correspondents* (New York Londen 1995) 4-5

⁸ Pedelty 6-24

Hoofdstuk 1. De politieke context: Het Israëlish-Palestijns conflict

'One nation solemnly promised to a second nation the country of a third'
 -Arthur Koestler

In een langlopend conflict als het conflict tussen Israël en de Palestijnse gebieden wordt het steeds moeilijker om in de berichtgeving oorzaak en gevolg uit elkaar te halen en betekenis te geven aan de gebeurtenissen. Hoe verder je teruggaat in de tijd hoe meer de gebeurtenissen een herhaling van zetten lijken. Het huidige Israël/Palestina kent een lange traditie van onderwerping, knechting en strijd. In dit hoofdstuk zal ik in vogelvlucht de geschiedenis van het Palestijns-Israëlish conflict behandelen. Het meeste aandacht zal gaan naar de ontwikkelingen die onmisbaar zijn voor een beter begrip van de situatie tijdens *Operatie Herfstwolken* in november 2006 in de Gazastrook.

1.1 Ottomaanse Rijk en Brits Mandaatperiode

Vanaf het begin van de twaalfde eeuw maakt Palestina deel uit van het Ottomaanse Rijk. Aangezien het Ottomaanse Rijk tijdens de Eerste Wereldoorlog de kant van Duitsland had gekozen, wordt het rijk in 1920 verdeeld in Britse en Franse mandaatgebieden. Palestina komt onder Engels militair gezag. Dit zal zo blijven tot de Arabisch-Israëlish Oorlog in 1948-1949.⁹

Nog tijdens de Eerste Wereldoorlog manoeuvreren de Britten zich in een lastige situatie: ze beloven zowel een zelfstandige staat aan de Palestijnse Arabieren als een 'jewish national home' aan de zionistische beweging¹⁰. Dit wordt in 1917 door de Engelse minister Balfour in de geheime Balfourdeclaratie vastgelegd. De basis voor het Israëlish-Palestijns conflict is gelegd. Tijdens de jaren dertig neemt het antisemitisme in Europa toe. Adolf Hitlers antisemitische politiek leidt tot grootschalige jodenvervolging, voor vele joden eindigend in de concentratiekampen. Er komt een grote joodse emigratie naar Brits Palestina opgang, waartegen de Palestijnen in opstand komen. In 1937 bepaalt de commissie Peel dat de oplossing voor het gebied ligt in een delingsplan: er zal een

⁹ P.H. Ralph e.a., *World Civilizations. Their history and their culture*. (New York 1997) 561

¹⁰ Het zionisme is een joodse beweging die streeft naar een joodse staat. In 1897 kwam in Bazel onder leiding van Theodor Herzl het eerste zionistische wereldcongres bij elkaar.

joodse en een Arabische staat komen; Jeruzalem en andere heilige plaatsen zullen onder internationaal toezicht worden geplaatst. Het joodse bevolkingsdeel stemt in met dit plan, de Arabische bevolking is echter tegen. Om op de steun van de Arabieren te kunnen rekenen tijdens de Tweede Wereldoorlog probeert Groot-Brittannië de joodse immigratie te beperken, maar de spanning in de regio blijft toenemen. Palestijnen organiseren stakingen en protesten en zionisten proberen met het plegen van terroristische aanslagen de Britten te verdrijven om een joodse staat te kunnen vestigen. Uiteindelijk trekken de Britten zich terug in 1947 en laten de beslissing over aan de Verenigde Naties.¹¹

1.2 Vestiging van de staat Israël en Egyptische bezetting

De VN neemt het verdelingsplan van Peel aan. De zionisten stemmen hiermee in, maar de Arabieren verwerpen het plan opnieuw.¹² Ter voorbereiding van een joodse staat worden Palestijnen uit hun dorpen verdreven. Op 14 mei 1948 roept de zionistische leider Ben Goerion de joodse staat Israël uit. Egypte, Syrië, Jordanië, Irak en Libanon verklaren hierop de oorlog en vallen Israël aan. Israël wint de Arabisch-Israëlische Oorlog en verwerft zeggenschap over een groot gedeelte van het voormalige Britse mandaatgebied. Na de wapenstilstand van 1949 wordt de Gazastrook aan Egypte overgedragen en blijft onder Egyptisch militair bewind tot de Zesdaagse Oorlog in 1967. Door de oorlog en het uitroepen van de staat Israël worden duizenden Palestijnen van hun land beroofd en verdreven. Velen van hen komen in vluchtelingenkampen in Jordanië en Zuid-Libanon terecht. De terugkeer van Palestijnse vluchtelingen zal één van de voornaamste onderwerpen worden tijdens de vredesonderhandelingen tussen Israël en de Palestijnen.¹³

Israël wordt in 1967 aangevallen door Egypte, Jordanië en Syrië. Opnieuw wordt de oorlog door Israël gewonnen; Israël verovert tijdens de Zesdaagse Oorlog de Sinai, de Gazastrook, de Westelijke Jordaanoever en de Golan-hoogte. Tijdens de Yom Kippoeroorlog (1973) proberen Egypte en Syrië zonder succes de in 1967 bezette gebieden te heroveren. Hierna is het tijd om tot een duurzame oplossing van het conflict

¹¹ J. Rynhold en J. Spyer, *Israel: History*, in: *The Middle East and North Africa 2007* (Londen/New York 2006) 509-520

¹² Met de Arabieren wordt hier bedoeld de Arabische Palestijnen en de kersverse gedekoloniseerde Arabische staten die in de voorafgaande jaren onafhankelijk waren geworden

¹³ H. Voogt, De mythen rond de geboorte van de staat Israël, *SIVMO* juni nummer 9, p 3-6

te komen. Egypte en Israël sluiten in 1978 het *Camp David akkoord*, waarin Egypte het bestaansrecht van Israël erkent. Ook voorziet het akkoord in autonomie voor de Palestijnen. Tot in 1993 de afspraken naar aanleiding van de Oslo Akkoorden in werking treden, blijft het dagelijks bestuur in handen van de plaatselijke militaire commandant van het Israëlische leger.

1.3 Vredesproces en eerste Intifada

In 1987 breekt er een volksopstand uit, de *intifada*. Directe aanleiding is de dood van vier Palestijnen, maar de diepere oorzaken zijn de uitbreiding van joodse nederzettingen op Palestijnse grond en landconfiscaties. Bovendien komt er geen oplossing voor de duizenden Palestijnse vluchtelingen en lijkt de internationale aandacht voor het probleem minimaal. Veel Palestijnen zijn van mening dat zij het heft in eigen hand moeten nemen. Door middel van verzet tegen de Israëlische bezetting en het verstevigen van de eigen economie willen zij zich klaarmaken voor een onafhankelijke Palestijnse staat. In de publieke opinie is de *intifada* een omslagpunt, het beeld van Israël dat moet vechten tegen een vijandige Arabische wereld verandert in het beeld van Israël als bezettingsmacht. In 1994 verwerft de Palestijnse Vrijheids Organisatie (PLO) dankzij de Oslo-Akkoorden controle over Jericho en de Gazastrook. In 1994 krijgen Arafat, Peres en Rabin als klap op de vuurpijl de Nobelprijs voor de vrede. Een definitief vredesplan blijft echter uit en in 1995 wordt een belangrijke spil in het vredesplan, Yithak Rabin, vermoord door een Joodse extremist. In 2000 vindt er opnieuw een topconferentie in Camp David plaats, maar die loopt niet op het gewenste vredesakkoord uit. Israël geeft in de media Arafat de schuld van de stukgelopen onderhandelingen, later blijkt dat de voorstellen lang niet zo gul waren als Israël ze had doen voorkomen.¹⁴

¹⁴ Nur Masalha, *Palestinian autonomous areas: recent history*, in: *The Middle East and North Africa 2007* (Londen/New York 2006) 884; Rynhold en Spyer 520-533; Joris Luyendijk, *Het zijn net mensen. Beelden uit het Midden-Oosten* (Amsterdam 2006) 173-174

1.4 Al-Aqsa Intifada

'De straten staan in brand. De Arabieren en joden zijn weer eens bezig. Zo gaat het nu al tien bloedige weken, verspreid over de hele West Bank en Gazastrook. Driehonderd Palestijnen en bijna vijftig Israëli's zijn al gedood. De Arabieren noemen dat martelaarschap, de joden moord.' – Jon Steele, december 2000¹⁵

In september 2000 breken er rellen en geweld uit in de Westelijke Jordaanoever en de Gazastrook naar aanleiding van een bezoek van oppositieleider Ariël Sharon aan Jeruzalem. Sharon bezoekt daar onder andere de Al-Aqsa moskee en de tweede Palestijnse opstand staat daardoor al snel bekend als de *Al-Aqsa initifada*. Met de rellen uiten de Palestijnen hun frustratie over het gebrek aan vooruitgang in het vredesproces en hun onvermogen om een eigen Palestijnse staat op te richten. In één maand tijd komen 140 mensen op gewelddadige wijze om het leven en raken duizenden betogers gewond als gevolg van de nieuwe opstand. Bovendien sluit Israël de grenzen met de Westelijke Jordaanoever en de Gazastrook.¹⁶

De *Al-Aqsa intifada* markeert een nieuwe fase in de strijd voor een onafhankelijke Palestijnse staat. Militante Palestijnse groepen ontwikkelen een alternatieve visie op de politiek van onderhandelingen en diplomatie. Zij willen zich direct tegen de bezetting richten door met of zonder geweld joodse nederzettingen en militaire bases aan te vallen. Het doel van de aanslagen is om de kosten voor de bezetting flink op te drijven en zo Israël te dwingen de Palestijnse gebieden te verlaten. De islamistische groepen Hamas en Islamitische Jihad willen geen onderscheid maken tussen Israëliische burgers en Israëliische militairen en komen in 2001 met een nieuw fenomeen: zelfmoordaanslagen. Palestijnse strijders blazen zichzelf op om daarbij zoveel mogelijk Israëliische burgerslachtoffers te maken.¹⁷

Vanaf september 2000 plegen militante groepen in toenemende mate aanslagen op Israëliische doelen. Yasser Arafat, president van de Palestijnse Autoriteit, heeft geen grip meer op de situatie. Zijn (soms halfhartige) pogingen om tot een staakt-het-vuren te komen met Israël worden door militante groeperingen, waaronder delen van zijn eigen Fatah partij, niet geaccepteerd. Israël probeert een einde te maken aan het geweld met de

¹⁵ Jon Steele, *Oorlogsjunkie. De fascinatie van een oorlogsjournalist om op het juiste moment op de verkeerde plek te zijn...* (Londen 2003) 410

¹⁶ Masalha 893

¹⁷ idem 894

omsingeling van Palestijnse steden, het versperren van wegen in de Westelijke Jordaanoever en de Gazastrook en militaire vergeldingsacties. Maar de daadwerkelijke oorzaken van de geweldsspiraal komen niet meer aan bod.¹⁸

Er ontwikkelt zich een dynamiek van actie en reactie tussen het gewapende Palestijnse verzet en het Israëlische leger. Pogingen om tot een staakt-het-vuren te komen mislukken keer op keer.¹⁹ Na de aanslag op het World Trade Center op 11 september 2001 voelt Israël zich gesterkt in de aanpak van het Palestijnse terrorisme door de ‘war on terror’ van de Verenigde Staten en pas onderhandelen over een vredesplan als de Palestijnen militair zijn verslagen.²⁰

Israël en de Verenigde Staten verlangen van Arafat dat hij meer zal doen om Palestijnse aanslagen en zelfmoordacties te beëindigen, maar de *intifada* is uitgegroeid tot een brede volksbeweging. Palestijnse zelfmoordaanslagen en militaire repercussies van Israël volgen elkaar in hoog tempo op. In maart 2002 begint Israël in reactie op een serie zelfmoordaanslagen de grootste militaire operatie in de Westelijke Jordaanoever en de Gazastrook sinds de verovering tijdens de Zesdaagse Oorlog in 1967: ‘Operation Defensive Shield’. Arafats hoofdkwartier wordt omsingeld en verschillende steden op de Westelijke Jordaanoever worden binnengevallen met tanks. Uiteindelijk wordt de gehele Westelijke Jordaanoever opnieuw bezet en de inwoners onder huisarrest gesteld. Israël dreigt om deze maatregelen uit te breiden naar de Gazastrook, maar dit gebeurt uiteindelijk niet.²¹

Tegenstanders van de *intifada* zijn van mening dat de militaire confrontatie het vredesproces ondermijnt en schade berokkent aan de Palestijnen. De voorstanders van de gewapende strijd vinden echter, dat de *intifada* succesvol is in het toebrengen van schade aan Israël, zowel materieel als in de publieke opinie. Zij hebben geen vertrouwen in de Verenigde Staten als onderhandelingspartner. Bovendien vinden zij dat Israël slechts de schijn ophoudt onderhandelingen te voeren, omdat de Israëli’s ondertussen gewoon doorgaan met het bouwen van nederzettingen in de Gazastrook en de Westelijke Jordaanoever. Bovendien verandert de houding van Israël ten opzichte van de

¹⁸ idem 893

¹⁹ idem 894-896

²⁰ idem 897

²¹ idem 902

vredeplannen zo vaak als de jaargetijden: ‘Om de paar jaar kreeg Israël een nieuwe regering, die alle verdragen kon bevroren, herinterpreteren of van nieuwe voorwaarden voorzien’.²² In Israël prevaleert de oog-om-oog – tand-om-tand politiek van Sharon. Noch de Roadmap to peace van president Bush, noch de Geneevse Conventie leiden tot een duurzame oplossing van het conflict.²³

1.5 Disengagement

Op 29 september 2004 begint Israël ‘Operation Days of Penitence’, om een einde te maken aan de beschietingen vanuit de Gazastrook op Israëlische grensplaatsen. Deze operatie is onderdeel van Sharons ‘Disengagement Plan’. Volgens dit plan moeten de verhoudingen tussen Israël en de Palestijnse gebieden niet gebaseerd zijn op onderhandelingen met de Palestijnen, maar op de militaire superioriteit van het Israëlische leger en de fysieke controle over de Westelijke Jordaanoever en de Gazastrook. Door het mislukken van de Oslo Akkoorden en de aanhoudende *intifada* is er steeds meer steun in Israël voor een *redeployment plan*. Voor Israël is het voordeel van dit plan dat ze de controle over de grenzen, het luchtruim en de kuststreken van de Palestijnse gebieden houdt. Bovendien behoudt Israël het recht om terrorisme te bestrijden binnen de Gazastrook. Critici zien het plan als het creëren van een grote openluchtgevangenis.²⁴

Halverwege 2005 trekt Israël zich eenzijdig terug uit de Gazastrook. Dit lijkt een stap in de goede richting, maar na de verkiezingswinst van de Hamas in januari verbreekt Israël alle relaties met de door de Hamas geleide regering: de Hamas moet het terrorisme afzweren en het bestaanrecht van de staat Israël erkennen. Dit leidt tot een aanzienlijke verslechtering in de verhoudingen, aangezien de Hamas zijn standpunt niet wijzigt. Na het verdwijnen van Sharon van het politieke toneel blijft zijn plaatsvervanger, Ehud Olmert, vasthouden aan de *redeployment* politiek van eenzijdige terugtrekking. Maar de aanhoudende beschietingen met qassam-raketten en de ontvoering van de Israëlische

²² Luyendijk 151

²³ Masalha 902-903

²⁴ idem 907-909

militair Gilad Shalit op 25 juni 2006 maken de terugtrekking uit de Westelijke Jordaanoever steeds minder aannemelijk.²⁵

1.6 Het conflict in de Nederlandse media

Karskens is in zijn boek *Pleisters op de ogen* bijzonder kritisch over de Nederlandse berichtgeving over het conflict tussen Israël en de Palestijnen. Vanaf het begin prevaleren politieke keuzes en wordt door voornamelijk joodse verslaggevers de kant van Israël gekozen. Nederlandse verslaggeving weerspiegelt de verhouding tussen Israël en de Nederlandse staat en die is vanaf de eerste Arabisch-Israëliëse oorlog innig. Verklaringen van Israëliëse woordvoerders worden klakkeloos overgenomen en de animo om zelf polshoogte te nemen tijdens bijvoorbeeld de Sinai-oorlog in 1956 is bijzonder klein. In de Nederlandse media wordt bijzonder aardig over de Israëliërs gesproken, Arabieren moeten het ontgelden.

Ook tijdens de Zesdaagse Oorlog scharen Nederland en de Nederlandse pers zich eensgezind achter Israël. Nederland moet Israël dankbaar zijn dat het zich te weer stelt tegen de barbaarse Arabische wereld. Hans Knoops, toen verslaggever voor *De Telegraaf* en AVRO-radio, kan in 1967 deelnemen aan een geheel door het leger georganiseerde reis naar het door Israël veroverde Gaza. Hij constateert dat de redactie beter op de hoogte is dan hijzelf, doordat hij eenzijdig door de voorlichters wordt geïnformeerd. Later erkent een oud-verslaggever dat zij zich tijdens de Zesdaagse Oorlog te veel hebben laten gaan en niet objectief zijn gebleven.²⁶

Het beeld van een oppermachtig Israël zou de pers blijven beheersen en zette verslaggevers tijdens de Yom Kippoor Oorlog op het verkeerde been. Terwijl de oorlog een catastrofe is voor Israël, schrijven de Nederlandse correspondenten dat Israël aan de winnende hand is. Zelfs als duidelijk is dat dit niet het geval is, gebied de militaire censuur dat er geen negatieve berichten het land verlaten. Karskens citeert Fons van Westerloo, toen werkzaam voor *AVRO Tele Vizier*: ‘In 1973 waren we echt pro-Israël. Zo simpel is het.’ Jarenlang was Jan Keulen, toen correspondent voor de *Volkskrant*, de

²⁵ Rynhold en Spyer 542-543

²⁶ Karskens, 156-162

enige correspondent in de Arabische wereld (200 miljoen inwoners), terwijl er vijftien permanente verslaggevers in Israël (6 miljoen inwoners) verslag deden.²⁷

Als in september 1983 oogluikend door het Israëlische leger wordt toegestaan dat christelijke Libanese milities een bloedbad aanrichten in de Palestijnse vluchtelingenkampen Sabra en Chatilla, is een omslag in de berichtgeving ingezet die wordt voortgezet met de berichtgeving over de *Intifada* die in 1987 losbreekt. Maar journalistiek blijft voor de meeste correspondenten een kantooraangelegenheid, wat zich op straat afspeelt in de bezette gebieden zien zij nauwelijks.²⁸

Kritiek van Joris Luyendijk op de berichtgeving van het conflict tussen Israël en de Palestijnse gebieden is dat de bezetting van de Palestijnse gebieden niet op de juiste manier in het nieuws komt. Terwijl elke dode door een zelfmoordaanslag in het nieuws komt, geldt dit niet voor elke dode die door structureel geweld in de bezette gebieden valt. Dit is een mankement van nieuws an sich: een gewelddadig incident wordt eerder gedefinieerd als nieuws dan een structureel probleem. Al zouden journalisten juist aan de hand van de gewelddadige excessen het structurele probleem onder de aandacht kunnen brengen. Dit gebeurt onvoldoende. Joris Luyendijk in Nova:

‘Een aanslag is mediagenieker dan een dode die valt door de bezetting. Er vallen drie keer zo veel doden door de bezetting dan door de aanslagen, maar het zijn “bloedige aanslagen” en niet “de bloedige bezetting”. Bij de bezetting zijn geen camera’s, niet op een mediagenieke manier.’

Israël presenteert zich als de underdog, ‘als het kwetsbare land dat vrede wil, maar wordt omringd door “massa’s arabieren” die “niets liever willen” dan de joden “de zee indrijven”.’²⁹ ‘(...) de culturele en historische verbondenheid tussen Israël en het Westen maakte wel een nieuwe zwakke plek zichtbaar bij het principe van hoor en wederhoor: wat als, los van alle manipulaties, de Israëlische tv-minuut bij het publiek veel meer losmaakt dan de Palestijnse minuut?’³⁰

Critici van de vredesbeweging zijn van mening dat het probleem van de berichtgeving niet ligt bij het feit dat er niet genoeg aan hoor en wederhoor wordt gedaan, maar de oorzaken van het conflict verkeerd worden uitgelegd. Zij vergelijken de

²⁷ Karskens 162-168

²⁸ idem 168-169

²⁹ Luyendijk 146-147

³⁰ idem 147-148

bezetting van de Palestijnse gebieden met de onderdrukking van de zwarte bevolking in Zuid-Afrika tijdens de apartheid. Toen werd er in de media ook niet evenveel spreektijd en aandacht gewijd aan de blanke overheersers als aan de zwarte slachtoffers van de apartheid.³¹

Correspondenten verslaan de werkelijkheid om hen heen niet alleen, ze nemen er ook aan deel. Ze zijn afhankelijk van het geweld en de misstanden die zij in hun items en artikelen veroordelen. ‘De beelden die media van de werkelijkheid geven, spelen weer een rol in die werkelijkheid, en angst kan als een self-fulfilling prophecy werken.’³² Luyendijk vraagt zich af hoe de berichtgeving in de media een positieve invloed zou kunnen hebben op die werkelijkheid als verslaggevers zich zouden concentreren op positief nieuws.

Conclusie

Het Palestijns-Israëliësch conflict is diep in de geschiedenis geworteld en een oplossing is nog niet in zicht. De partijen lijken in een vicieuze cirkel van geweld te zitten waar geen uitweg meer uit mogelijk is. Toch zijn er steeds weer pogingen om de vredesbesprekingen op te pakken of toch in ieder geval tot een staakt-het-vuren te komen.

Sinds de *intifada* is de publieke opinie omgeslagen ten voordele van de Palestijnen. In de media is het beeld van David en Goliath omgedraaid. Was eerst Israël een kleine mogendheid omringd door vijandige Arabische staten, dan zijn het nu de Palestijnen die zich moeten verweren tegen de Israëliëse bezettingsmacht. De Nederlandse media zijn altijd een weerspiegeling geweest van de politieke verhoudingen van de Nederlandse regering met Israël en was sterk pro-Israëliësch. Hierin is gaandeweg verandering gekomen.

In de volgende paragraaf zal ik dieper ingaan op de laatste ontwikkelingen in het conflict tussen Israël en de Palestijnen, door te kijken naar de laatste militaire operatie van Israël in de Gazastrook *Operatie Herfstwolken*. Hoe is door Nederlandse

³¹ idem 157

³² Pedelty 2; Luyendijk 175

correspondenten over deze confrontatie tussen Israël en de Palestijnen bericht in de Nederlandse media?

Hoofdstuk 2. Operatie Herfstwolken in de media

Operation Autumn Clouds (Operatie Herfstwolken) past in een lange reeks Israëlische militaire operaties van *Operation Wrath of God* (1972) tot *Operation Summer Rain* (2006). Directe aanleiding voor *Operation Summer Rain* en operatie *Herfstwolken* is de ontvoering van de Israëlische militair Gilad Shalit op 26 juni 2006. Shalit wordt door leden van de Palestijnse Volksverzetscomités ontvoerd, met als eis aan Israël alle vrouwelijke en minderjarige Palestijnse gevangenen vrij te laten. Israël reageert met luchtaanvallen en een inval in het zuidelijke en noordelijke deel van de Gazastrook. Bovendien worden tientallen ambtenaren van Hamas ‘opgepakt’, waaronder ministers en parlementsleden.³³ ‘Het zijn de vertrouwde reflexen van gewelddadigheid over en weer die dit conflict parten blijven spelen’ schrijft Oscar Garschagen naar aanleiding van de ontvoering en het daarop volgende geweld van Israëlische zijde.³⁴ In dit hoofdstuk zal ik ingaan op de verslaggeving rond de militaire operatie in de Nederlandse media.

Week 1: Beschietingen Beit Hanoun

De inval in Beit Hanoun, van waaruit qassam-raketten op het Israëlische dorp Sderot werden afgeschoten, is het begin van *Operatie Herfstwolken*. Tussen 2 en 8 november wordt het dorp belegerd door het Israëlische leger, met als doel de vermiste soldaat Shalit terug te eisen en de beschietingen met qassam-raketten vanuit de Gazastrook op het nabij gelegen Israëlische stadje Sderot te beëindigen. De bewoners van het dorp worden onder avondklok gesteld en alle mannen tussen de 16 en 45 jaar oud moeten zich bij het Israëlische leger melden voor ondervraging. Er is geen stromend water meer voorhanden in de regio en de leverantie van elektriciteit is ernstig beschadigd. Tijdens de belegering mag niemand het dorp in of uit, ook ambulances en journalisten niet. Op de eerste dag van de operatie worden zes Palestijnen en een Israëlische militair gedood en raken 35 mensen gewond, er zijn drie huizen met de grond gelijk gemaakt en een tiental huizen is

³³ Masalha 913

³⁴ ‘Crisis na ontvoering Israëliër’ in: *NRC Handelsblad*, 26 juni, 2006; ‘Korporaalscrisis’ in: *NRC Handelsblad*, 4 juli 2006

geraakt door anti-tank granaten. Het afschieten van qassam-raketten op Sderot gaat ondertussen gewoon door.³⁵

In de week na 1 november volgen er meer beschietingen. Op 2 november verhinderen vrouwen de belegering van een moskee. De vrouwen gaan af op een oproep om als menselijk schild Palestijnse strijders te helpen ontsnappen uit de moskee. Als soldaten van het Israëliëse leger, Palestijnse militanten in vrouwenkleding tussen de vrouwen-massa zien schuilen, openen zij het vuur en doden twee van de vrouwen. 15 vrouwen raken gewond.

RTL Nieuws bericht als eerste op 2 november over de gebeurtenissen met ‘Wraak voor actie Israël’, de andere onderzochte media volgen op 3 november. Deze eerste berichten zijn allemaal gebaseerd op materiaal van persbureaus, er zijn geen correspondenten bij aan te pas gekomen. (Zie bijlage voor een chronologisch overzicht van de berichtgeving). Dit is gedeeltelijk te verklaren doordat journalisten geen toestemming kregen het gebied binnen te gaan. er vallen een aantal dingen op. Ten eerste valt op dat Alex Burghoorn in de *Volkskrant* van zeven november kiest voor een aanklacht tegen de gebeurtenissen en de zinloosheid van de militaire operatie benadrukt. Geen van de andere correspondenten neemt zo sterk stelling. Burghoorn merkte in het interview dat ik hield voor deze scriptie op dat er de neiging bestaat bij veel Nederlandse media om elke dode in het conflict te rapporteren. Dit lijkt vooral voor het NOS Journaal te gelden: de dood van een lid van de Hamas waarover zij berichten op vier november wordt door geen van de andere media opgepikt. Ten slotte valt op dat er op de radio al deze dagen nog geen verslag is gedaan. Het NOS Radio 1 Journaal brengt het nieuws pas op acht november, als het dorpje Beit Hanoun wordt getroffen door een enorm bloedbad.

Week 2: Bloedbad Beit Hanoun

Een dag nadat het Israëliëse leger heeft verklaard dat zij zich terug zal trekken uit de Gazastrook en dat ‘Operatie Herfstwolken’ is afgerond is er opnieuw een aanval op het dorp Beit Hanoun. Op acht november worden negentien burgers gedood en raken veertig

³⁵ Over weigering journalisten interview met Sander van Hoorn; over de weigering van ambulances zie ooggetuigenverslag van dokter Mona Elfarra op <http://electronicintifada.net/v2/article5939.shtml> en fromgaza.blogspot.com

burgers gewond. De Palestijnen spreken opnieuw van een bloedbad, Israël noemt het incident 'een technische of menselijke fout' en 'een grote vergissing'. De Israëlische regering stelt onmiddellijk een onderzoek in naar de oorzaken van het incident.

Naar aanleiding van de beschieting in Beit Hanoun roept de VN beide partijen op om de dialoog aan te gaan. Een resolutie van de Veiligheidsraad die de beschieting veroordeelt, wordt echter door de Verenigde Staten gevetood omdat deze volgens de Amerikaanse VN-ambassadeur 'eenzijdig' en 'politiek gemotiveerd' zou zijn. Na deze afwijzing wordt alsnog een aangepaste, niet-bindende resolutie aangenomen door de Algemene Vergadering van de VN op zeventien november 2006. In deze resolutie spreekt de VN haar zorg uit en roept op tot het instellen van een 'fact-finding mission' in Gaza.

In de tweede week van de militaire operatie staat de berichtgeving in het teken van het bloedbad en de gevolgen voor vredesonderhandelingen. Het NOS Journaal, het NOS Radio 1 Journaal, RTL Nieuws en de Volkskrant berichten op acht november over de woede onder de Palestijnse bevolking. Sander van Hoorn legt de ontwikkelingen in een kruisgesprek uit. Opvallend is ten eerste de reportage van Conny Mus vanuit Sderot, waarin de nadruk komt te liggen op de situatie in dit Israëlische dorp. Het lijkt enigszins misplaatst om vanuit Sderot en niet vanuit Beit Hanoun verslag te doen, Alex Burghoorn weet in ieder geval wel Beit Hanoun te bereiken en doet vanuit daar verslag over de begrafenis van de 19 Palestijnse burgerslachtoffers. Terwijl de NOS in items van de redactie met name aandacht besteed aan de verhoogde staat van paraatheid uit angst voor zelfmoordaanslagen in Israël, richt Alex Burghoorn zich op positieve ontwikkelingen die een stap in de richting van een staakt-het-vuren kunnen betekenen. Door het bloedbad is premier Olmert in verlegenheid gebracht en zal hij toegeeflijker zijn. Bovendien komt de Arabische Liga met een vredesplan, waar Hamas positief op reageert.

Week 3: Dode door qassamraketten

Op 15 november vuren de Hamas en de Islamitische Jihad opnieuw qassam-raketten af op Sderot vanuit Beit Hanoun. Daarbij wordt een Israëlische vrouw gedood en raakt een inwoner gewond. De Israëlische premier Olmert verklaart de daders te zullen vinden en zegt dat: "we doorgaan met hen overal te zoeken, op elke plek, in elke hoek, tot we ze

vinden, en ja, zullen vermoorden.”³⁶ Israël voegt de daad bij het woord en start de volgende dag een vergeldingsactie.

Opnieuw valt het op dat het NOS Journaal nog dezelfde dag de dood van de Israëlische vrouw meldt terwijl de andere media dit niet doen. RTL Nieuws en de Volkskrant verslaan wel de luchtaanvallen als vergelding voor de dood van de vrouw. Alex Burghoorn is als enige ook daadwerkelijk in Sderot. En opnieuw is het alleen Alex Burghoorn die in de Volkskrant bericht over ontwikkelingen in het vredesproces: Spanje komt met een vredesplan voor het Midden-Oosten en wil een actievere rol van Europa in de vredesonderhandelingen tussen Israël en de Palestijnen. De VN neemt bovendien een resolutie aan. Sander van Hoorn houdt in deze week een kruisgesprek met het Radio 1 Journaal over een actie van Palestijnse burgers. Zij weten door een menselijk schild te vormen een luchtaanval van Israël te voorkomen.

Week 4: Wapenstilstand

Ondanks het feit dat het conflict vaak een voorspelbare herhaling van zetten is door het uitblijven van een definitief vredesakkoord, kan het gebeuren dat iedereen blij verrast wordt door een positieve ontwikkeling. Zaterdagavond 25 november komen de premiers Olmert en Haniyeh in het geheim een staakt-het-vuren overeen. Die nacht gaat het staakt-het-vuren van start. De Nederlandse correspondenten zijn door het feit overrompeld en twijfelen over de juiste benadering/inschatting van de gebeurtenis. Eddo Rosenthal over de scepsis onder journalisten:

‘Omdat er zo veel keren eerder al dingen werden geroepen die niet bleken te kloppen is iedereen natuurlijk sceptisch. Maar nu was er niets geroepen en ineens kwam de mededeling: er is een staakt-het-vuren. (...) In de praktijk moet blijken wat ervan terecht komt. Om één uur had ik een vraaggesprek aan de telefoon en toen heb ik gezegd dat Olmert de koning van de spindoktors is en dat er opnieuw moet blijken of het veel verblijf heeft of dat hij alleen een positiever klimaat wil scheppen aan de vooravond van de komst van Bush naar het Midden-Oosten.’

Enige scepsis is gezien de lange geschiedenis van gewelddadigheden op zijn plaats, maar het staakt-het-vuren moet ook een kans krijgen. Sander van Hoorn schrijft op zijn weblog:

³⁶ Alex Burghoorn, ‘Sderot trekt zich minder aan van sirenes’ *Volkskrant* (16 november 2006) 5

‘Ik werd vanmorgen wakker met het bericht op de Israëlische radio dat het staakt-het-vuren in de Gazastrook was geschonden. Ik wist niet eens dat er een staakt-het-vuren was. Geloof me: dat is niet lekker wakker worden voor een correspondent. Na 11 uur gisteravond had ik geen nieuws meer gekeken, en alle ontwikkelingen blijken van na die tijd. De Palestijnse president Abbas belt de Israëlische premier Olmert. Hij stelt een staakt-het-vuren voor. Olmert had - en dat stelt me weer een beetje gerust - dat ook niet verwacht en stemt pas in nadat hij met twee ministers gebeld heeft. Het nieuws haalt nog net de ochtendkranten. Die blijken net zo verbaasd als ik. Vrijdag was al wel een staakt het vuren gesuggereerd door de Palestijnse premier, maar dat was door Israël meteen van de hand gewezen. Zo gaat het vaak hier. Een idee komt vaak niet verder dan dat. En nu, zonder dagenlange speculatie en discussie was het er opeens: dat staakt-het-vuren.’

In alle media is voor het staakt-het-vuren veel aandacht, maar de *Volkskrant* is de enige die al op vrijdag 24 november aan dacht besteed aan een staakt-het-vuren dat zou zijn aangeboden door de belangrijkste Palestijnse groeperingen. NOS en RTL berichten zondag 26 november over het staakt-het-vuren. ‘Bestand direct alweer geschonden’, ‘Broos bestand in de Gazastrook’ en ‘Staakt het vuren houdt stand’ koppen de verschillende media. De *Volkskrant* heeft geen zondageditie en bericht pas op maandag. Eddo Rosenthal maakt twee items voor het *NOS Journaal*, waarin hij met enige scepsis over het bestand bericht. Het *NOS Journaal* doet opnieuw als enige verslag van een dode, ditmaal een 57-jarige oma die een zelfmoordactie pleegde.

Conclusie

RTL Nieuws bericht als eerste op 2 november over de gebeurtenissen met ‘Wraak voor actie Israël’, de andere onderzochte media volgen op 3 november. Deze eerste berichten zijn allemaal gebaseerd op materiaal van persbureaus, er zijn geen correspondenten bij aan te pas gekomen. Dit is gedeeltelijk te verklaren doordat journalisten geen toestemming kregen het gebied binnen te gaan. Er vallen een aantal dingen op. Ten eerste valt op dat Alex Burghoorn in de *Volkskrant* kiest voor een aanklacht tegen de zinloosheid van het militaire geweld en meer aandacht heeft voor positieve ontwikkelingen in het conflict. Geen van de andere correspondenten neemt zo sterk stelling of heeft ook oog voor de ontwikkelingen in het vredesproces.

Verder lijkt het erop dat het *NOS Journaal* het meeste vasthoudt aan het rapporteren van elke afzonderlijke dode. De berichtgeving concentreert zich in de tweede week rond het bloedbad in Beit Hanoun. Alle media berichten hierover, maar geen van de

correspondenten is zelf in Beit Hanoun aanwezig. Alleen Alex Burghoorn doet vanuit Beit Hanoun verslag van de begrafenis van de burgerslachtoffers.

Week drie staat in het teken van de dood van een Israëliëse vrouw en de militaire repercussies die dit met zich mee brengt. Opnieuw valt op dat het *NOS Journaal* nog dezelfde dag de dood van de Israëliëse vrouw meldt, terwijl *RTL Nieuws* en de *Volkskrant* pas de volgende dag in het kader van de luchtaanvallen op Beit Hanoun de dood van de vrouw vermelden. Alex Burghoorn reist als enige daadwerkelijk af naar Sderot.

Tenslotte is in alle media veel aandacht voor het staakt-het-vuren eind november. De *Volkskrant* is de enige die al op vrijdag 24 november aandacht besteed aan een staakt-het-vuren dat werd aangeboden door Palestijnse groeperingen. NOS en RTL berichten die zondag met enige scepsis over het staakt-het-vuren. De *Volkskrant* heeft geen zondageditie en bericht pas op maandag. Het *NOS Journaal* doet opnieuw als enige verslag van een dode, ditmaal een 57-jarige oma die een zelfmoordactie pleegde.

Hoofdstuk 3. Operatie Herfstwolken: De correspondenten

De Nederlandse media maken voor hun berichtgeving over het Midden-Oosten naast persbureaus gebruik van correspondenten. Het buitenlandse perslichaam bestaat uit ervaren correspondenten, die door hun opgebouwde contacten en kennis van de situatie ter plekke een onmisbare toevoeging zijn op het nieuws dat de persbureaus aanleveren. Israël heeft relatief gezien een groot aantal correspondenten. Sander van Hoorn: ‘Israël is een land waar belachelijk veel over wordt bericht’. Alex Burghoorn vertelt dat de angst om partijdig te zijn ertoe leidt dat er te veel over het conflict wordt bericht:

‘Het is een ouderwets automatisme om elke dode die hier valt in de krant te zetten. Dat komt voort uit de angst om partijdig gevonden te worden. Maar daar wordt veel te krampachtig aan vast gehouden, het is geen goed criterium voor berichtgeving. Als ik het vergelijk met mijn correspondentschap in Zuid-Amerika, de hoeveelheid berichtgeving staat niet in verhouding.’³⁷

Voor deze scriptie zijn vijf correspondenten telefonisch geïnterviewd (Alex Burghoorn, Annet Röst, Conny Mus, Eddo Rosenthal en Sander van Hoorn) over het journalistieke proces van de berichtgeving over het conflict tussen Israël en de Palestijnen. Deze correspondenten vertegenwoordigen de helft van de Nederlandse correspondenten in Israël en vertegenwoordigen alle media die in Israël een verslaggever hebben: de krant, de radio en de televisie. Zij kunnen zodoende als representatief worden beschouwd.

Figuur 1. Kenmerken geïnterviewde correspondenten

Correspondent	Medium op dit moment	Correspondent	Woonplaats
Alex Burghoorn	Volkskrant	Israël en Pal. geb.	Jeruzalem
Annet Röst	Een Vandaag	Israël en Pal. geb.	Tel Aviv
Conny Mus	RTL 4 Nieuws	Midden-Oosten	Jeruzalem
Eddo Rosenthal	NOS Journaal	Israël en Pal. geb.	10 km. van Jeruzalem
Sander van Hoorn	NOS Radio 1 Journaal	Israël en Pal. geb.	Tel Aviv

³⁷ Eliyahu Tal, *Israel in medialand: A study of the international media's coverage of the uprising (Intifada) of Judea, Samaria and the Gaza Strip – December 1987 to August 1988* (Tel Aviv 1988) 51

Om het selectieproces in de berichtgeving bloot te kunnen leggen zullen we kort per correspondent bekijken welke onderwerpen wel en welke onderwerpen niet door het selectieproces heen zijn gekomen.

3.1 NOS Radio 1 Journaal / Sander van Hoorn

Per 1 juli 2006 verslaat Sander van Hoorn voor het NOS Radio 1 Journaal vanuit Israël. Voor de verslaggeving van *Operatie Herfstwolken* heeft hij zowel reportages gemaakt als kruisgesprekken gedaan. De kruisgesprekken werden gehouden naar aanleiding van het bloedbad in Beit Hanoun op 8 november, de verhindering van een beschieting van het Israëlische leger door Palestijnse burgers en het staakt-het-vuren op 26 november. In totaal is *Operatie Herfstwolken* zeven keer op het radio-Journaal geweest.

Figuur 3. Berichtgeving NOS Radio 1 Journaal door Sander van Hoorn

Datum	Maker	Titel	Vorm	Inhoud
08/11	SvH	Israël stopt aanvallen op Noord-Gaza	Kruisgesprek	Reacties van Israël en de Palestijnen op Bloedbad Beit Hanoun
10/11	SvH	Demonstraties in Israël tegen Gay Parade	Reportage	Gay Parade wordt feest in stadion door verhoogde terreurdreiging na bloedbad in Beit Hanoun
19/11	SvH	Sander van Hoorn vertelt over situatie Israël	Kruisgesprek	Burgers verhinderen aanval op huis als menselijk schild
22/11	SvH	Rijke zakenman ontfermt zich over Sderot	Reportage	Miljonair Gaidamak evacueert 1000 bewoners Sderot
26/11	SvH	Israël direct na wapenstilstand beschoten	Kruisgesprek	Geef het staakt-het-vuren een kans
27/11	SvH	Staakt-het-vuren Gazastrook houdt stand	Reportage	Interviews autoriteiten en inwoners Sderot over staakt-het-vuren
28/11	SvH	Israëliërs in Sderot geloven niet in een bestand	Reportage	Interviews inwoners Sderot die niet in een staakt-het-vuren geloven

3.2 NOS Journaal / Eddo Rosenthal

Eddo Rosenthal doet inmiddels al 35 jaar verslag vanuit Israël en de bezette gebieden. In mei 2007 gaat hij met pensioen en wordt hij vervangen door Sander van Hoorn. Het NOS Journaal heeft vrij veel aandacht besteed aan *Operatie Herfstwolken*, maar heeft daar zeer beperkt Eddo Rosenthal bij ingeschakeld. Slechts twee van de elf berichten over

Herfstwolken zijn door Eddo Rosenthal geproduceerd. Deze twee nieuwsitems gaan beiden over het staakt-het-vuren.

Figuur 3. Berichtgeving NOS Journaal door redactie en Eddo Rosenthal

datum	auteur	titel	vorm	inhoud
3/11	Red. NOS	Israël bezig met groot offensief	Text-image	Palestijnse vrouwen vormen menselijk schild
4/11	Red. NOS	Opnieuw doden in Gazastrook	Text-image	Bommenmaker Hamas komt om bij raketaanval
8/11	Red. NOS	Israëliësch leger doodt 19 Palestijnse burgers	Text-image	Hamasleiders spreken van bloedbad
9/11	Red. NOS	Tienduizenden mensen lopen mee in rouwstoet Gaza	Text-image	Beelden begrafenis
10/11	Red. NOS	Israël is in hoogste staat van paraatheid	Text-image	Angst voor zelfmoordaanslagen sinds dood 18 Palestijnse burgers
15/11	Red. NOS	Israëliësch vrouw gedood door Palestijnse raket	Text-image	Vrouw gedood en man in levensgevaar in Sderot
16/11	Red. NOS	Luchtaanvallen in Gazastrook	Text-image	Luchtaanvallen als vergelding voor dood Israëliësch vrouw
21/11	Red. NOS	Doden bij Israëliësch actie in Gaza	Text-image	Hamas-leider komt om het leven bij vuurgevecht
24/11	Red. NOS	Palestijnse oma pleegt zelfmoordaanslag	Text-image	Interview met familie van de 57-jarige oma Fatima al-Najar
26/11	ER	Bestand Gazastrook direct alweer geschonden	Reportage	Militante Palestijnen hebben raketten afgevuurd op Israël Speech Olmert en Haniyeh Quote inwoner Sderot
27/11	ER	Olmert wil gevangenen vrijlaten	Reportage	“Een opmerkelijke vredesboodschap van Olmert”, van een staakt-het-vuren komt weinig terecht Quote: Hanan Ashrawi

3.3 RTL Nieuws / Conny Mus

Conny Mus verslaat sinds 1992 het nieuws vanuit Israël en de Palestijnse gebieden voor het RTL Nieuws. Het RTL Nieuws heeft beduidend minder nieuwsitems gewijd aan de ontwikkelingen rondom *Operatie Herfstwolken* dan het NOS Journaal. Eén maal wordt er een reportage gemaakt in het dorp Sderot, de overige vijf nieuwsberichten werden door de redactie geproduceerd.

Figuur 3. Berichtgeving RTL 4 Nieuws door Conny Mus

Datum	Auteur	Titel	Vorm	Inhoud
02/11	Red. RTL	Wraak voor actie Israël	Text-image	Hamasbeweging zweert wraak voor Israëliësch militaire operatie
03/11	Red. RTL	Opnieuw luchtaanvallen op Gaza	Text-image	Grootste offensief sinds ontvoering Gilad Shalit, 20 doden
08/11	CM	Israël betuigt spijt	Reportage	Palestijnen woedend over dood 19

			vanuit Sderot	Palestijnse burgers. Repo Sderot: Dit jaar al meer dan 800 raketten op Sderot afgevuurd
16/11	Red. RTL	Vergelding Israël op Gazastrook	Text-image	Vergelding voor dode en gewonde Sderot
19/11	Red. RTL	Luchtaanval gestaakt	Text-image	Palestijnen voorkomen luchtaanval met vormen menselijk schild. Israël in opspraak sinds burgerslachtoffers Beit Hanoun
26/11	Red. RTL	Broos bestand in de Gazastrook	Text-image	Het bestand werd vorig jaar al overeengekomen, maar niet direct in praktijk gebracht. Beelden: speech Olmert en Haniyeh

3.4 *Eén Vandaag* / Annet Röst

Annet Röst werkt als freelancer voor *Een Vandaag* en komt regelmatig met voorstellen bij de redactie. Eerder maakte zij voor *Een Vandaag* reportages over onder andere de Israëlische terugtrekking uit de Gazastrook, de Israëlische en Palestijnse verkiezingen en de oorlog tegen Libanon.

Gezien de extra tijd die actualiteitenprogramma's besteden aan onderwerpen zou je verwachten dat er meer ruimte is voor achtergrondreportages over de situatie in Israël en de Palestijnse gebieden. Tijdens een 'prime time' nieuwsuitzending zijn de items beperkt tot 60 tot 90 seconden per nieuwsitem. Daardoor is het voor een nieuwsprogramma moeilijker om de nodige achtergrond informatie te verschaffen die de kijker nodig heeft om het verhaal te begrijpen. Achtergrondprogramma's zijn in het leven geroepen als aanvulling op en verdieping van de dagelijkse nieuwsberichtgeving. Toch is het bij *Eén Vandaag* de afgelopen periode rustig geweest wat de berichtgeving over Israël betreft. In de hele maand november is slechts één item aan Israël gewijd en dat item gaat niet over *Operatie Herfstwolken*, maar over de nucleaire aspiraties van Iran. 'Gaat Israël Iran bombarderen?' is de titel van de reportage die door het BBC programma '*This World*' al op 10 oktober werd uitgezonden. Meer hierover in het volgende hoofdstuk.

Er is even weinig interesse bij de andere actualiteitenprogramma's. Ook Nova en Netwerk wijdde geen enkel item aan het militair offensief in de Gazastrook.

3.5 Volkskrant / Alex Burghoorn

Bij de krant was er in november 2006 verreweg de meeste aandacht voor het Israelisch-Palestijnse conflict. Van de in deze scriptie behandelde Nederlandse media heeft de Volkskrant de meeste nieuwsberichten aan *Herfstwolken* gewijd. Er stonden veertien berichten in de krant, waarvan er elf door Alex Burghoorn werden geschreven.

Figuur 5. Berichtgeving Volkskrant door Alex Burghoorn

Datum	Auteur	Titel	Vorm	Inhoud
03/11	Reuters	Palestijnen schieten toch raketten af vanuit Gaza	p.5	Ondanks inval toch raketten afgevuurd
06/11	AB	Israël zet offensief in Gaza voort	p.4	Grootschalige militaire missie in Gazastrook
07/11	AB	De zinloosheid van operatie 'Herfstwolken'	p.5	Militaire aanpak loont niet
08/11	AB	Israël beëindigt actie Beit Hanoun	p.4	Stand van zaken.
10/11	AB	Gehuil en geknetter als het babylijkje verschijnt	p.6 verslag vanuit Beit Hanoun	Begrafenis van achttien burgerdoden door Israëlische beschieting in Beit Hanoun
11/11	AB	Na 19 burgerdoden hebben leiders tijd voor bezinning	p.5	Drama in Beit Hanoun noopt Israëlische en Palestijnse premier tot toeschietelijkheid
13/11	AB	Hamas positief over vredesplan Arabische Liga	p.5	Vredesoverleg op initiatief Arabische Liga
16/11	AB	'Sderot trekt zich minder aan van sirenes'	p.5 verslag vanuit Sderot	Sderot ligt onder raketvuur, de inwoners zinnen op wraak
17/11	AB	Spanje komt met vredesplan voor M-Oostenconflict	p.7	De Spaanse premier, gesteund door Italië en Frankrijk, wil bemiddeling door Europa tussen Israël en Palestijnen
20/11	AB	Palestijnen dwarsbomen luchtaanval	p.5	Menselijk schild verhindert beschieting. VN neemt resolutie aan.
23/11	AB	Weldoener brengt Israël in rep en roer	p.9	Omstreden miljardair Gaydamak trakteert bewoners van beschoten grensdorpen op uitje naar strand
24/11	Reuters	Israël	p.1	Belangrijkste militante Palestijnse groepen bieden staakt het vuren aan
27/11	Reuters	Israël	p.1	Onverwachts staakt-het-vuren heeft zondag standgehouden
28/11	AB	Olmert: Palestijnen vrij in ruil voor Gilad Shalit	p.4	Onderhandelingen

Conclusie

In veel van de berichten wordt de context van het conflict niet uitgelegd of zeer beperkt. Dit wordt gerechtvaardigd doordat het korte berichten zijn, waarin geen tijd is om dieper op de zaken in te gaan.

Hoofdstuk 4. Selectie en productie proces

‘Er is geen coherentie, niemand begrijpt meer hoe de onderhandelingen in elkaar zitten dus schrijf je er niet over.’ - Alex Burghoorn

Door de correspondenten is opvallend weinig aandacht besteed aan de gebeurtenissen tijdens *Operatie Herfstwolken*. Bij het NOS Journaal zijn regelmatig items geweest, maar NOS-correspondent Eddo Rosenthal is daar nauwelijks bij aan te pas gekomen: ‘Ik heb over die *Herfstwolken* helemaal niets gedaan. Het enige wat ik heb gedaan was toen ik werd gevraagd om iets te maken over die artilleriebeschieting waar een hele familie bij gedood is.’ Dit terwijl oorlog en crisis over het algemeen goed scoren in de pers. Vanwaar deze matige interesse?

4.1 Selectie

4.1.1 Geen selectie van het onderwerp

Conny Mus somt een aantal belangrijke oorzaken op voor het uitblijven van berichten van zijn hand over *Operatie Herfstwolken* (en daarmee over het conflict tussen Israël en de Palestijnen) in het volgende citaat:

‘De laatste weken is het natuurlijk een klein beetje op een laag pitje komen te staan. Ten eerste omdat die operatie *Herfstwolken* op zich niet zo bijzonder was in vergelijking met andere operaties in het verleden. We hebben dit al zo vaak gezien tijdens *Intifada twee* zeg maar, dat Israël acties onderneemt. Nu wat feller dan anders, omdat Israël met het conflict van die ontvoerde soldaat zit en het fenomeen van Palestijnse raketten die erg veel neerkwamen. Daar hebben we wel aandacht aan besteed, maar we waren een beetje ondergesneeuwd door de verkiezingen in Nederland natuurlijk. Dat kreeg een beetje de voorkeur.’

Op deze factoren en meer zullen we in de komende paragrafen uitgebreid ingaan.

4.1.2 Aanbod ander nieuws: te veel of te weinig ander nieuws

Een eerste verklaring voor de matige persaandacht is dat *Operatie Herfstwolken* is ondergesneeuwd door de berichtgeving over de verkiezingsstrijd en de nasleep rond de Amerikaanse (op 7 oktober 2006) en Nederlandse verkiezingen (op 22 november). Conny Mus zei al dat er naar aanleiding van de ontvoering van Gilad Shalit wel aandacht is besteed aan het Palestijns-Israëliëse conflict, maar dat er een te groot aanbod van nieuws over de verkiezingen was. Sander van Hoorn komt met een zelfde verklaring:

‘Er gebeurden hier best belangrijke dingen op het moment dat er verkiezingen waren in Amerika en Nederland. Dan kun je hoog of laag springen, maar dan krijg je het niet kwijt. Noch op de radio, noch op tv.’

Maar het omgekeerde gebeurt ook. Het komt voor dat er aandacht wordt gegeven aan iets dat in Israël gebeurt terwijl het in principe niet nieuwswaardig is. Sander van Hoorn:

‘Israël is een land, daar wordt op de telex te veel over geschreven. Ik wordt met name door de radio nog wel eens gebeld door een eindredacteur die een leeg draaiboek heeft en één of ander kutberichtje heeft gelezen op de telex en mij belt: is dit wat? En dan zeg ik nee, ten eerste speelt het al een paar dagen en ten tweede stelt het niks voor. Maar vervolgens is het verhaal van, we hebben niks in de uitzending staan dus ik wil het wel graag hebben. Dat komt vaak voor. Soms doe ik het niet omdat het echt geen verhaal is en daar krijg je dan ruzie over.’

Met aanbod van nieuws dat hoger op de prioriteitenlijst staat worden alle buitenland correspondenten geconfronteerd, binnenlands nieuws gaat nu eenmaal voor. Hoewel nieuws over Israël relatief meer na aan het hart ligt bij de Nederlandse bevolking, blijft nieuws over de Palestijnse gebieden een ver-van-mijn-bedshow. Joris Luyendijk citeert in zijn boek *Het zijn net mensen* een diplomaat die opmerkt: ‘Arabieren en Palestijnen blijven buitenlands beleid. Israël is binnenlands beleid’.³⁸

4.1.3 Minder interesse buitenlands nieuws

Naast het grote aanbod van nieuws over de verkiezingen lijkt het erop dat er een verdergaande ontwikkeling speelt: er is steeds minder interesse in buitenlands nieuws. Conny Mus vertelt dat er steeds meer belangstelling is voor lokaal nieuws in plaats van voor buitenlands nieuws en dat de diverse nieuwsorganisaties zich daar ook aan houden. Deze ontwikkeling hebben we al af kunnen lezen aan de matige interesse voor *Operatie Herfstwolken* bij actualiteitenprogramma's als *Een Vandaag*.

Kenmerkend voor deze ontwikkeling zijn de richtlijnen voor buitenlands nieuws die *Een Vandaag* op 31 oktober van dit jaar heeft rondgestuurd naar haar correspondenten. Het nieuwe format heeft strakkere eisen en is vooral gericht op *breaking news* zoals rampen, grote crises, verkiezingen en de dood van staatshoofden. In het geval van Israël bijvoorbeeld de dood van Arafat en de ziekte van Sharon. Als er geen

³⁸ Luyendijk 112

breaking news is, moet het verhaal een link met Nederland hebben. Annet Röst citeert uit de richtlijnen:

‘De buitenlandredactie houdt zich aan de volgende criteria: algemene verhalen die geen raakvlakken hebben met ons land of met Nederlandse mensen doen we niet. (...) Algemene verhalen die niet behoren tot de actualiteit van de dag, zoals aids in Afrika, doen we niet. Human interest verhalen die grote emotie kunnen wekken en ook op die manier echt kunstig worden gemaakt verdienen een kans. Aparte verhalen die echt tot de verbeelding spreken: grote treinroof in Frankrijk, extreme kou in een tropisch land maakt een kans als de correspondent er een *Een Vandaag*-draai aan weet te geven.’

Je ziet hier dat journalisten zichzelf beperken in de selectie van onderwerpen. Het format-denken is hier zodanig doorgevoerd dat het een keurslijf wordt waar moeilijk aan te ontsnappen is als correspondent in het Midden-Oosten.

4.1.4 Moeheid berichtgeving over conflict Israël-Palestina

Dit jaar waren er een aantal grote gebeurtenissen die het nieuws domineerden, zoals de verkiezing van Hamas, de ziekte van Ariël Sharon en de oorlog tegen Libanon. Na de oorlog met Libanon is het Nederlandse publiek verzadigd. De uitzichtloosheid van het conflict en de constante herhaling van zetten en geweld maken de kijker maar ook de redacties moe. Een verhaal kan nieuwswaarde verliezen doordat het een herhaling van eerdere berichten wordt, Conny Mus:

‘Er is zeker een moeheid opgetreden van: ja dat hebben we al eens gedaan en daar zit niks nieuws in. Je moet wel erg creatief zijn om nieuwe dingen te vinden. (...) Ik zeg niet dat [operatie Herfstwolken] niet belangrijk was, maar hij was niet opvallend anders dan andere acties van het Israëlische leger in de Gazastrook. Dus wat de nieuwswaarde betreft was er niet veel aan toe te voegen.’

Alex Burghoorn constateert hetzelfde en beaamt dat de kunst erin bestaat om creatief te blijven denken:

‘Een belangrijk criterium voor de selectie van een onderwerp is dat je moet aanvoelen of een gebeurtenis een verandering betekent. Zijn de gevolgen van een gebeurtenis bijvoorbeeld dat er meer of minder geweld komt. De militaire operatie in Beit Hanoun was op een bepaalde manier de zoveelste ingreep sinds juni. [toen de militair Gilad Shalit werd ontvoerd] Het is een eindeloze herhaling van hetzelfde, dat moet je accepteren en proberen te voorkomen dat dat je in je werk belemmerd door creatief te schrijven.’

Annet Röst werd al tijdens de oorlog met Libanon bij *Een Vandaag* geconfronteerd met een redactie die genoeg had van de berichtgeving over Israël:

‘Op een gegeven moment hadden ze het gehad in Nederland wat betreft dit onderwerp. (...) Ik heb geprobeerd om een item te maken over het Arabische bevolkingsdeel. Hoe die er nou in stonden, in het hele conflict [de oorlog met Libanon]. Heel veel Palestijnen wonen in Libanon, maar daar wilden ze ook geen item aan besteden.’

Ook op de correspondenten heeft de uitzichtloze situatie in het Midden-Oosten zijn invloed. Door de correspondent wordt al snel gedacht: eerst zien, dan geloven. Annet Röst zegt hierover:

‘Iedereen is hier cynisch. Je wordt iets apathischer. Daarom wordt de interesse in Nederland ook minder denk ik, omdat je in een vicieuze cirkel zit. Er verandert op zich niet heel veel. [...]. Je besteedt er wel aandacht aan maar je weet dat het een druppel op een gloeiende plaat is.’

Correspondenten moeten erg uitkijken dat het maken van verhalen over het conflict tussen Israël en de Palestijnen geen routineklus wordt. Alex Burghoorn viel de routine in de verslaggeving over ‘het bloedbad’ in Beit Hanoun op:

‘Iedereen hoort via het Foreign Office dat er een beschieting aan de gang is. Alle correspondenten zijn op dezelfde sms-service aangesloten. Vervolgens is iedereen dus tussen elf en twaalf in Gaza, maakt een rondje langs de getroffen huizen, de familie van de slachtoffers, de buurtbewoners, het ziekenhuis: het standaard rondje. Na tweeën is er geen journalist meer te bekennen.’

Aan de ene kant is er de moeheid bij het publiek die een rol spelen in de keuze om minder te berichten over het conflict in het Midden-Oosten. Maar de selectie neigt al meer naar zelfcensuur als de correspondenten zelf geen heil meer zien in de berichtgeving. Cynisme en routine liggen op de loer door afstomping en vervreemding. Hoewel daar volgens de correspondent wel mee om te gaan is: ‘Cynisme krijgt iedereen in zijn vak op een gegeven moment.’ aldus Annet Röst.

4.1.5 De redactie - onwetendheid

‘Qassam-raketten op Israël, oh?!’

Wie heeft de macht, de correspondent of de redactie? Na de gesprekken met de correspondenten lijkt het erop dat erg veel afhankelijk is van de beslissingen en keuzes van de redacties in Nederland. Het dilemma is alleen dat de redacteuren vaak niet goed weten wat er in Israël speelt en daardoor eigenlijk moeilijk een juiste inschatting kunnen maken van het belang van een onderwerp. Annet Röst:

‘Soms weet de buitenland redactie eigenlijk niet heel goed wat zich in Israël afspeelt. Dus als je zegt dat er nog steeds qassam-raketten vanuit Gaza gestuurd worden dan verbaasd ze dat, dan zien ze het belang van iets ook niet in. Dan leg je dat uit en het kan zijn dat ze dan denken, dat is toch wel interessant.’

Eddo Rosenthal voegt hieraan toe dat redacteuren vaak afgaan op informatie van persbureaus terwijl juist die informatie vaak fouten bevat. Sander van Hoorn denkt, net als de andere correspondenten overigens, dat hij wel genoeg ruimte krijgt om te bepalen welke onderwerpen geschikt zijn voor het nieuws:

‘Ik heb die ruimte. Ik zit hier nog niet zo lang, maar ik merk dat ik wel al een soort gezag begin te krijgen. Als ik zeg dit is belangrijk dan zegt men in Hilversum ok, prima. (...) Ik had gisteren een buitenland redacteur aan de lijn en we hadden het erover of ik nog iets moest maken over het staakt-het-vuren. Hij dacht van niet, maar ik zei: ik ken de eindredacteur, die gaat het willen hebben. Een half uur later werd ik gebeld of ik toch iets wilde maken.’

Van sommige onderwerpen weten de correspondenten van te voren al dat ze het bij de redactie niet goed doen. De vraag is of correspondenten niet te veel in de schoenen van de redactie gaan staan en bij voorbaat al niet meer met een onderwerp komen, ondanks het feit dat zij het zelf wel een interessant of belangrijk onderwerp vinden. Vaak gaan de correspondenten de discussie aan met de reactie om ze op de hoogte te brengen van het belang van het onderwerp, zoals Annet Rost hierboven al opmerkte. Sander van Hoorn schat zelf in of ze in Hilversum geïnteresseerd zullen zijn in een onderwerp, zo niet dan gaat hij soms wel en soms niet de discussie aan:

‘Er zijn ook momenten dat ik er voor kies om tegen beter weten in de discussie aan te gaan. Om in ieder geval de eindredacteur een idee te geven van wat er echt speelt. Zo’n eindredacteur leest ook alleen maar de telex en als er niks wordt geschreven over Israël denkt zo’n eindredacteur dus dat er niks gebeurt.’

Er zijn verschillen in de mogelijkheden tussen de verschillende media. Zo heeft Sander van Hoorn gewezen op de mogelijkheden die er bij radio zijn doordat er meer tijd is en daardoor een bredere belangstelling. Maar er zijn ook verschillen in mogelijkheden tussen verschillende programma’s binnen eenzelfde medium. Bij *Netwerk* zijn er bijvoorbeeld meer mogelijkheden dan bij *Een Vandaag*. *Netwerk* heeft meer tijd voor de items en gaat meestal iets dieper in op het nieuws dan *Een Vandaag*. ‘Bij *Netwerk* heb je meer tijd voor research en de items zijn iets langer’ vertelt Annet Rost. De beperkingen worden dus niet alleen bepaald door het medium, maar zijn een bewuste inhoudelijke

keuze van de redactie. In het geval van *Een Vandaag* de keuze om minder aandacht te besteden aan buitenlands nieuws.

4.1.6 Politieke gevoeligheden

Wat mee zou kunnen spelen in de ontwijking van bepaalde onderwerpen is de politieke gevoeligheid die gepaard gaat met berichtgeving over het Midden-Oosten. Alle correspondenten hebben te maken met reacties van zowel joodse als Palestijnse kant en hun aanhangers in Nederland. Deze scriptie heeft niet tot onderwerp of de berichtgeving al dan niet evenwichtig is en welke partij er beter uitkomt. Wel is het hier van belang te onderzoeken of de reacties die op de berichtgeving komen, invloed hebben op die berichtgeving. Allereerst een voorbeeld van een publieksreactie van Annet Röst:

‘Er was bijvoorbeeld een item over de ouders van ontvoerde soldaten. Dat was toen net die jongen op de grens van Gaza was ontvoerd. Die vader heb ik toen even gesproken en andere vaders en dat ging dan alleen, ook vanwege de situatie, over ouders van gekidnapte Israëlische soldaten. Daar waren veel reacties op van dat is niet objectief en dat kan niet. Dat is op zich ook zo, en dat heb je soms ook van de andere kant, dat er in de tijdsspanne geen tijd is om beide kanten aan het woord te laten.’

Tijd wordt hier als belangrijkste oorzaak aangewezen voor het gebrek aan hoor- en wederhoor. De verschillende correspondenten zeggen geen rekening te houden met politieke gevoeligheden in hun berichtgeving. Wel wordt er veel nagedacht over de hoeveelheid aandacht die er aan beide kanten van het conflict wordt besteed en over de juiste woordkeuze. Sander van Hoorn heeft één keer meegemaakt dat de redactie commentaar had op zijn werk:

‘Ik heb een keer een tekst-quote verhaal gemaakt, ik noemde het woord jood. Vanuit de redactie heb ik daar opmerkingen over gekregen. Ik hoorde het mezelf zeggen en ik heb erover nagedacht. Ik heb besloten het zo te laten, omdat men hier ook in die termen over elkaar spreekt. Israël is een joodse staat en voert intern hevige discussies over hoe je het joodse karakter van de joodse staat Israël zou kunnen behouden en dan zou ik dat niet kunnen noemen omdat dat in Nederland als antisemitisch opgevat zou kunnen worden?’

Hier speelt politieke correctheid een grote rol. Gezien de beladen geschiedenis van de joodse bevolking zijn er nog altijd, en ik denk terecht, onderwerpen die gevoelig liggen. Het gevaar bestaat echter dat hier te veel rekening mee gehouden wordt en er verkeerde afwegingen worden gemaakt. Politieke gevoeligheid moet geen overgevoeligheid worden, dan worden er geen rationele afwegingen meer gemaakt en legt de journalist of

in het hier boven genoemde geval de redactie, zichzelf beperkingen op die niet meer logisch te verantwoorden zijn. Je moet dan als journalist erg zeker van je zaak zijn om tegen de heersende consensus op de redactie in te gaan. Conny Mus merkte tijdens zijn interview op, dat zijn hij zich om deze reden alleen laat leiden door het criterium: hebben we ons werk goed gedaan? Zo ja, laat de kritiek dan maar komen.

4.1.7 De aard van het medium: geen beeld geen verhaal

Er gelden andere wetten voor televisie dan voor de schrijvende pers. Voor televisie is het essentieel om beeld te hebben bij een reportage. Joris Luyendijk in het televisieprogramma Nova: ‘Als je geen beelden hebt, heb je geen verhaal. In de Arabische wereld kun je bijna niets filmen dus kan je bijna niets vertellen’.³⁹

Wat *Operatie Herfstwolken* betreft komt Sander van Hoorn met een goed voorbeeld. Voor de radio zou hij voor een reportage over de reacties op het staakt-het-vuren een reportage maken in Sderot en zelf vertellen hoe het in Beit Hanoun was. Voor een krantenartikel ben je sowieso veel flexibeler in je mogelijkheden, dat is ook af te lezen aan de berichtgeving van Alex Burghoorn. Sander van Hoorn zegt het volgende over de factor beeld:

‘Voor de televisie is dat te dun. Voor de televisie kan je zo’n reportage alleen maken als je beide kanten doet. [...] Met televisie heb je de factor beeld.’

Aan de grote onderwerpen is qua beeld voor een buitenland correspondent weinig toe te voegen. Dat zijn ‘gang-bang-operaties’, zoals bijvoorbeeld met de komst van de Amerikaanse president of minister van Buitenlandse Zaken eind november. De Nederlandse correspondenten gaan zelden zelf naar zo’n gebeurtenis om er verslag van te doen. Daar zijn de persbureaus voor. Het is als kritiekpunt aan te merken dat er veel gebruik wordt gemaakt van beeldmateriaal van persbureaus, omdat de journalisten niet altijd na kunnen gaan hoe het beeld materiaal tot stand is gekomen.

Conny Mus vertelt dat hier een groot verschil in bestaat tussen RTL Nieuws en de NOS. Bij RTL Nieuws is 90% van het beeld materiaal eigen materiaal en 10% van het gebruikte materiaal van persbureaus. Bij de NOS is dat percentage volgens Conny Mus

³⁹ Luyendijk in: *Nova* (24 juni 2006)

omgekeerd. In de berichtgeving over *Operatie Herfstwolken* is het meeste beeldmateriaal afkomstig van persbureaus. In de volgende paragraaf ga ik in op de factoren die hierop van invloed zijn, maar ook een rol spelen in de berichtgeving in het algemeen.

4.2 Productie

Welk oorzaken zijn er die de kans vergroten of verkleinen dat je beeld of geluid hebt van de gebeurtenis waarover je bericht? Hoe zit dat in het geval van berichtgeving over *Operatie Herfstwolken*? Zou het kunnen dat *Herfstwolken* minder aandacht heeft gekregen dan verdiend omdat de correspondenten niet in het gebied konden komen? En hoezeer is het een keuze om je bij die invloeden neer te leggen of niet?

4.2.1 Geweld

Onderwerpen over de Gazastrook maken is een stuk ingewikkelder dan het maken van items over Israël. In de berichtgeving over *Operatie Herfstwolken* zie je dan ook dat er meer items zijn gemaakt vanuit het dorp Sderot dan vanuit het dorp Beit Hanoun. (Ik heb het hier over beeld of geluid dat door de correspondenten zelf is gemaakt, niet over beeldmateriaal van persbureaus). Hier zijn verschillende verklaringen voor, die ik een voor een zal behandelen. Ten eerste is er de dreiging van geweld. De correspondenten beamen allemaal dat de kans op ontvoering groot is. Dat er op RTL4 geen berichten vanuit de Gazastrook waren tijdens *Operatie Herfstwolken* heeft hier alles mee te maken.

Conny Mus:

‘Als het om Gaza gaat wel ja, omdat ik op dit moment het risico om in Gaza verhalen te maken iets te groot vind. Eén: door de beschietingen en twee: doordat er allerlei groeperinkjes rondlopen die allemaal buitenlanders ontvoeren inclusief journalisten. Dus we zijn al een tijdje niet in Gaza geweest omdat ik het risico om met een ploeg daar naartoe te gaan te groot vind.’

Sander van Hoorn over het geweld in de Gazastrook:

‘Gaza is al een stuk ingewikkelder, je moet rekening houden met het risico van kidnap. [...] Als je in Gaza rondloopt zien zij een zak geld rondlopen. Van de zomer zijn er nog twee Fox-journalisten ontvoerd in Gaza-stad.’

Dit soort veiligheidsrisico's zijn inherent aan het vergaren van informatie in conflictgebieden. Vele journalisten zijn in conflictgebieden om het leven gekomen. ‘Een

excuus om slechte journalistiek af te leveren mogen ze niet zijn' volgens oorlogscorrespondent Arnold Karskens.⁴⁰

4.2.2 Fysieke belemmeringen: Legerposten – Afstand

Dat brengt mij op het volgende factor: is het mogelijk om als journalist fysiek op de plaats des onheils aanwezig te zijn? Deze vraag begint met het feit dat alle correspondenten in Israël wonen en niet in de bezette gebieden. Van de correspondenten woont Alex Burghoorn het dichtst in de buurt van de Westelijke Jordaanoever: hij woont in de oost-kant van West-Jeruzalem. De correspondenten kunnen zodoende sneller bij Israëlische plaatsen aanwezig zijn dan bij Palestijnse. Deze afstand zou naast een mentale afstand tot het perspectief van de Palestijnse bevolking tot gevolg kunnen hebben.

Joris Luyendijk vertelt in *Het zijn net mensen* dat hij pas door had wat bezetting was op het moment dat hij zelf in Oost-Jeruzalem ging wonen. Als je in Israël woont, je kinderen in Israël opgroeien en je Israëlische vrienden hebt maak je de kans groter dat je je beter kunt in leven in de belevingswereld van de Israëli's. Toch zijn er ook argumenten die ervoor pleiten dat correspondenten beter in Israël kunnen wonen. Je zou simpelweg als correspondent al na een jaar gillend gek worden als je in de bezette gebieden zou wonen, uitblazen en afstand nemen is er dan niet meer bij.⁴¹

Dan is er de vraag of het voor de correspondenten mogelijk is op de plaats van onheil te komen. Beunders schrijft in het voorwoord bij het boek van Arnold Karskens *Pleisters op de ogen*: 'De hoeveelheid berichtgeving over oorlog was vooral het gevolg van de vraag of je er snel kon komen'.⁴² Hoe zit dat met de Palestijnse gebieden? Beit Hanoun was de eerste week van *Operatie Herfstwolken* afgesloten voor journalisten. Wat hebben zij hier zelf over te zeggen?

Alex Burghoorn vertelt dat het er sterk vanaf hangt of je naar de desbetreffende plek kan. In het geval van Beit Hanoun kwam je er domweg niet in. 'Je hebt geen zekerheid van bewegen. Stel je kunt er niet uit, dan zit je vast.' Dat is een groter probleem voor de audiovisuele media dan voor de geschreven pers. Als krantenreporter

⁴⁰ Karskens 23

⁴¹ Luyendijk 157-160

⁴² Karskens 14

kan je meestal in de Gazastrook nog wel een mogelijkheid vinden om je stuk door te sturen. Sander van Hoorn beaamt de problemen die je als correspondent hebt in je bewegingsvrijheid:

‘Je moet de grens over en daar zitten mensen moeilijk te doen. Dus dat is veel bewerkelijker. [...] Vandaag moet ik bijvoorbeeld een cameraploeg inhuren. Ik heb niet de luxe van een eigen cameraploeg die Conny Mus wel heeft en moet freelancers inhuren. Maar de Israëlische cameraploeg komt Gaza niet in en een Palestijnse cameraploeg komt Israël niet in. Om het verhaal te maken dat ik in Sderot en Beit Hanoun wil maken [over de reacties op het staakt-het-vuren] heb ik dus twee cameraploegen nodig. Dan moet het wel een heel goed verhaal zijn. Daar komt bij dat er al veel buitenlands nieuws is deze week, dus is er besloten dat ik iets langer de tijd neem en dan aan het eind van de week met een langere reportage kom.’

De moeilijkheden waar je als journalist voor komt te staan bij het maken van een reportage in het conflictgebied zorgen voor een enorme tijdsdruk.

Het is een grote belemmering voor journalisten dat zij niet in het gebied worden toegelaten, maar zelfs al is die mogelijkheid er wel, dan zijn er nog de vele militaire versperringen die het werk van de journalist belemmeren. De afstand is in Israël in kilometers makkelijk te doen, maar de vele checkpoints en wegblokkades maken het een lange reis. Sander van Hoorn:

‘Vandaar dat ik daar [in de Palestijnse gebieden] twee mensen heb [fixers] die ik regelmatig bel. Voelsprietten voor m’n werk. Je krijgt heel makkelijk de vraag: hoe is in Gaza gereageerd? Dan wil je wel een verhaal hebben. Soms zeg ik ook, stel die vraag niet want ik weet het niet. Dat moet je organiseren. In Israël is dat wat makkelijker dan in de Palestijnse gebieden.’

Conny Mus denkt ook dat het een grote handicap is om geen eigen cameraploeg te hebben. Er gaat dan veel tijd zitten in het regelen van een freelance cameraploeg. Zijn cameraploeg ‘is noodzakelijk om snel op de ontwikkelingen te kunnen reageren. Dan moet je niet als er iets moet gebeuren ook nog op zoek naar een cameraman, op zoek naar een producer of een fixer of wat dan ook.’

Door de situatie in Israël en de Palestijnse gebieden wordt je als verslaggever ernstig op de proef gesteld. Een voorlopige conclusie in verband met *Operatie Herfstwolken* is dat de belemmeringen van het leger hun vruchten hebben afgeworpen voor de Israëlische autoriteiten: de reportages die door de correspondenten zelf zijn gemaakt zijn grotendeels in Israël gemaakt. Een voorbeeld is de reportage van Conny Mus vanuit Sderot de dag na het bloedbad. Dit wordt enigszins gecompenseerd door de

beelden van persbureaus die voor handen zijn en ook veelvuldig zijn gebruikt door de verschillende nieuwsrubrieken. Toch zou je anders mogen verwachten.

4.2.3 Taalbarrière

Ten slotte is er de taal barrière die het verslagleggen vanuit en over de Palestijnse gebieden bemoeilijkt. Niet één correspondent spreekt vloeiend Arabisch. Sander van Hoorn is het aan het leren, Annet Röst studeert Semitische talen aan de universiteit in Tel Aviv. Hebreeuws spreken een aantal correspondenten vloeiend en de rest spreekt het een beetje. Alex Burghoorn kan de Arabische media niet lezen en maakt daarom veel gebruik van *fixers*. Annet Röst:

‘[Dat correspondenten geen Arabisch spreken] kan je ook als punt van kritiek aanmerken. Tenminste, ik vind het niet goed als je geen Arabisch kan als correspondent hier. De meeste kunnen wel Hebreeuws. Als je Hebreeuws, dan moet je eigenlijk ook Arabisch kunnen.’

Ondanks dat er volgens verschillende correspondenten redelijk eerlijke berichtgeving is in Israël, waardoor je snel en goed op de hoogte bent van wat er speelt (‘dat wil zeggen dat alle kanten aan het woord komen’ – Sander van Hoorn), is het wel degelijk een beperking dat de bronnen van een correspondent die zowel de Israëliische als de Palestijnse kant moet belichten, zich tot de Israëliische media beperken. Alex Burghoorn:

‘Het hindert je bij de keuze waarover je schrijft, je weet niet waar mensen het over hebben. Dan ben je aangewezen op goeie tolken die ook moeilijke vragen durven te stellen.’

Taal speelt zowel een rol tijdens het produceren van een onderwerp, als bij de selectie van onderwerpen. Alle correspondenten zeggen vooral op de hoogte te worden gehouden door Israëliische media. Ondanks het feit dat die media kritisch en divers zijn, is dit zeer beperkt. Conny Mus heeft een Arabisch redactielid op kantoor om dit te compenseren. De andere correspondenten hebben deze luxe niet. Ook Eddo Rosenthal ziet het als een gemis dat hij geen Arabisch spreekt. Bij het interviewen zijn mensen spontaner en minder geneigd een ‘propaganda verhaal’ op te hangen als ze in hun moeder taal worden geïnterviewd.

4.2.4 Balans

Als, onder andere door bovenstaande factoren, het Palestijnse verhaal niet gemaakt kan worden, kan dat op zichzelf ook weer een rol spelen in de verdere berichtgeving. Sander van Hoorn komt met een recent voorbeeld. Als hij niet het verhaal over de reacties op het staakt-het-vuren in de Gazastrook kan maken is de balans weg en is het onderwerp over de reacties op het staakt-het-vuren in Israël ook niet geschikt of moet flink worden aangepast. Sander van Hoorn hierover:

‘Ik zit dus echt een afweging te maken, als ik dit nu vertel over een dorpje in Israël [doelend op Sderot in de reportage over het staakt-het-vuren] dan moet ik het ook vertellen over een dorpje in Gaza. Als ik dat over Gaza niet kan vertellen dan moet ik ook heel voorzichtig zijn met de aandacht die ik besteed aan dat dorp in Israël. Dat daar een balans in is en dat dat niet door toevallige factoren gestuurd wordt.’

Met betrekking tot de balans in de berichtgeving zegt Conny Mus:

‘Natuurlijk zijn we er mee bezig om beide kanten gelijke aandacht te geven. Of je er altijd helemaal in slaagt weet ik niet. We zijn hier niet met statistieken bezig dat gaat meer op gevoel, maar het gaat meer zo dat we tegen elkaar zeggen we hebben nu al een tijdje dit ene verhaal gedaan laten we nu een tijdje naar de andere kant gaan en daar dingen doen. We proberen zoveel mogelijk in de verhalen en in het *aantal* verhalen dat we brengen van de verschillende kanten, de balans te brengen.’

En Annet Röst voegt op dit punt het volgende toe:

‘Je kiest altijd partij, onbewust ook door degene die je interviewt. Ik probeer zo veel mogelijk de middenmoot Palestijn of Israëli te interviewen. Ook in Gaza.’

Dan zijn we weer terug bij de balans en de politieke gevoeligheden. Joris Luyendijk uit in zijn boek *Het zijn net mensen* kritiek op het feit dat de balans in de berichtgeving in gevaar is, doordat Israël een geoliede Israëlische persmachine heeft, terwijl het aan de Palestijnse kant nogal schort aan een goed doordacht persbeleid. Conny Mus erkent dit fenomeen:

‘En daarnaast heb je, dat heb je aan de Arabische kant niet, dat de Israëlische ambassade en het Israëlische ministerie van Buitenlandse Zaken proberen invloed uit te oefenen.’

Maar zowel Conny Mus als de andere correspondenten vinden deze kritiek niet gerechtvaardigd. Annet Röst:

‘Ik weet niet of dat nou rechtmatige kritiek is. Het is gewoon beter georganiseerd in Israël dan in de Palestijnse gebieden. In hoeverre je dat een land kwalijk kan nemen is de vraag.’

Over de kritiek van Joris Luyendijk zegt Conny Mus:

‘Israël is een geoliede democratische staat, de Palestijnen hebben nog geen staat en hun infrastructuur wat organisatie betreft is nog een rommeltje en is nog in de maak. Dat ze proberen om hun land te verkopen aan journalisten om dat imago op te vijzelen, dat vind ik heel legitiem. Wat denk je in Nederland tijdens de verkiezingscampagne... daar moet je tegen kunnen en daar moet je doorheen kijken. En je moet weten te filteren wat je er wel en wat je er niet mee doet.’

We kunnen hier constateren dat er een spanningsveld bestaat tussen de informatievoorziening van de kant van Israël en de informatievoorziening van de kant van de Palestijnen. Bovendien is het duidelijk dat de correspondenten zich hiervan bewust zijn en bewuste keuzes maken in het al dan niet gebruiken van de informatie die wordt aangeleverd. Joris Luyendijk is van mening dat het Israël wel degelijk beter lukt om de media te manipuleren dan de Palestijnen. Dit komt doordat Israël altijd een verhaal klaar heeft. Als correspondent kun je niet het verhaal voor de Palestijnen invullen, je moet zoals we al eerder constateerden, beeld hebben.⁴³

Het voert hier te ver om alle berichtgeving na te gaan en te controleren of dit op een juiste manier is gedaan, daar zou een uitvoeriger inhoudsanalytisch onderzoek voor nodig zijn. Wel kan ik hier concluderen dat in de berichtgeving over *Operatie Herfstwolken* zowel de Israëlische als Palestijnse autoriteiten aan het woord zijn gekomen en dat zowel de Palestijnse burgers als Israëlische burgers hun kant van het verhaal hebben kunnen vertellen.

Joris Luyendijk in *Nova*: ‘Je kan wel proberen te beoordelen of journalisten zich aan de zelf gestelde doelen houden, maar als de context dit onmogelijk maakt is de enige oplossing om duidelijk te maken aan het publiek dat de berichtgeving niet waarde vrij is.’ Volgens Luyendijk voldoen in het Midden-Oosten de eigen journalistieke codes en methodes niet. De enige oplossing is om te laten zien hoe beperkt de blik van de media is en dat journalisten een partijdig beeld geven.

4.2.6 Multi-medialiteit: last of zegen?

Dankzij de multi-medialiteit kunnen onderwerpen die voor krant, radio of tv niet geschikt zijn nu op het internet alsnog geplaatst worden en kunnen correspondenten uit het nieuws-korset ontsnappen. Sander van Hoorn:

⁴³ Luyendijk in: *Nova* (24 juni 2006), *Het zijn net mensen* 149

‘Ik ga binnenkort een stuk schrijven over een serieverkrachter waar het land over in rep en roer is. Ik zou zo’n verhaal voor de radio ook nog wel kunnen maken, maar voor televisie krijg je dat soort verhalen nooit gesloten omdat ze minder ruimte hebben. Dat is een hele bepalende factor, ze moeten het kwijt kunnen.’

Ook is er bij de radio een oplossing voor de onderwerpen die het nieuws niet halen vanwege bijvoorbeeld ruimte gebrek: de columns van correspondenten. Bij RTL4 Nieuws is er ruimte voor onderwerpen die meer de lokale kleur van de regio proberen weer te geven in een feature-blok aan het einde van het nieuws.

‘We hebben pas een item gehad over de Gay Pride, hier in Jeruzalem, met alle aspecten daaraan. Dat gebeurde helaas allemaal in de verkiezingsperiode, maar we hebben er wel aandacht aan besteed in het feature-blok.’

De nieuwe ontwikkelingen zijn niet voor alle correspondenten een zegening. Alex Burghoorn werd gek van zijn weblog en stopte na een paar keer.

‘Als je bijvoorbeeld na een dag Beit Hanoun ook nog moet nadenken over de website, een filmpje en een voice-over dan betekent dat dat het stuk voor de krant minder goed wordt. Je hebt tijd nodig om na te denken. Door de versnelling van de media heb je geen tijd meer om na te denken en dingen te laten bezinken.’

Een aantal organisatorische veranderingen bij het NOS Journaal, waaronder het feit dat Saner van Hoorn zowel radio als televisie gaat doen, kunnen volgens Eddo Rosenthal alleen leiden tot een verslechtering van de kwaliteit:

‘Als Sander in zijn eentje de televisie en de radio moet doen, en het nieuws en de achtergronden, en de Israëliëse kant en de Palestijnse kant, en een weblog bijhouden, dan kunnen ze zelf wel verzinnen in Hilversum dat daar maar gedeeltelijk wat van terecht komt.’

Conclusie

Als je het volgende citaat leest van schrijfster en journaliste Martha Gellhorn, dan zijn de problemen waar correspondenten mee worden geconfronteerd van alle tijden.

‘I don’t write the stuff which doesn’t get published. (...) For journalism, my last effort was the Six Day War, for the Manchester Guardian, a job which took me six weeks, and cost me around \$1500 to do and for which I was paid \$200 and the editor, being suddenly against Israel, edited my pieces so as to make them as unsuccessful as possible. I’ve written nothing since.’⁴⁴

Het leven van een correspondent gaat niet over rozen! In dit hoofdstuk heb ik de verschillende factoren blootgelegd die van invloed zijn op de journalistieke afwegingen

⁴⁴ Caroline Mooreland ed., *The letters of Martha Gellhorn* (Londen ...) 323

die de correspondenten in Israël maken en bepalen welke onderwerpen wel of niet nieuwswaardig worden bevonden en het halen tot publicatie of uitzending.⁴⁵

Commercie en sensatie

Ik ben mij ervan bewust dat er meer factoren zijn die een rol zouden kunnen spelen in het selectie- en productieproces van buitenlands nieuws. Wat wel en niet tot het nieuws gerekend wordt zou bijvoorbeeld onderhevig kunnen zijn aan commerciële belangen en de neiging van het medium televisie om sensationele verhalen te brengen die direct op de emotie van de kijker inspelen. Deze factoren zijn tijdens de interviews niet aan de orde gekomen.

Conclusie

In deze scriptie heb ik in beeld gebracht hoe Nederlandse correspondenten omgaan met de berichtgeving over het Palestijns-Israëliisch conflict en tegen welke beperkingen zij als journalist aanlopen. Ik heb een aantal factoren blootgelegd die hebben gezorgd voor bepaalde vormen van zelfcensuur. Zelfcensuur heb ik gedefinieerd als een begrijpelijke reactie op externe en interne factoren die de journalist doen besluiten af te wijken van de 'ideale professionele journalistieke mores'.

Ik kan concluderen dat er relatief weinig aandacht is geweest voor de gebeurtenissen rond de militaire operatie *Herfstwolken*. De operatie vond plaats in de periode dat ook de Amerikaanse en Nederlandse verkiezingen plaats vonden en werd zodoende ondergesneeuwd door andere berichtgeving. *RTL Nieuws* berichtte als eerste op 2 november over de gebeurtenissen onder de titel 'Wraak voor actie Israël', de andere media volgden op 3 november. Deze eerste berichten zijn allemaal gebaseerd op materiaal van persbureaus, er zijn geen correspondenten bij aan te pas gekomen. Dit is gedeeltelijk te verklaren doordat journalisten geen toestemming kregen het gebied binnen te gaan. Er vallen een aantal dingen op. Ten eerste valt op dat Alex Burghoorn (*Volkscrant*) in tegenstelling tot zijn collega's, kiest voor een aanklacht tegen de zinloosheid van het militaire geweld. Hij heeft bovendien meer aandacht voor positieve ontwikkelingen in het conflict.

Verder lijkt het *NOS Journaal* het meeste vast te houden aan het rapporteren van elke afzonderlijke dode. De berichtgeving concentreert zich in de tweede week rond het bloedbad in Beit Hanoun. Alle media berichten hierover, maar geen van de correspondenten is zelf in Beit Hanoun aanwezig. Alleen Alex Burghoorn doet vanuit Beit Hanoun verslag van de begrafenis van de burgerslachtoffers.

Week drie van *Operatie Herfstwolken* staat in het teken van de dood van een Israëliische vrouw als gevolg van een Palestijnse raketaanval en de militaire repercussies die dit met zich mee brengt. Opnieuw valt het op dat het *NOS Journaal* nog dezelfde dag de dood van de Israëliische vrouw meldt, terwijl *RTL Nieuws* en de *Volkscrant* de dood van de vrouw pas de volgende dag vermelden in het kader van de luchtaanvallen op Beit Hanoun. Alex Burghoorn reist als enige daadwerkelijk af naar Sderot.

In alle media is er veel aandacht voor het staakt-het-vuren eind november. De *Volkscrant* is de enige die al op vrijdag 24 november aan dacht besteed aan een staakt-het-vuren dat werd aangeboden door Palestijnse groeperingen. NOS en RTL berichten die zondag met enige scepsis over het staakt-het-vuren. De *Volkscrant* heeft echter geen zondageditie en bericht pas op maandag. Het NOS Journaal bericht als enige over de zelfmoordaanslag van een 57-jarige Palestijnse vrouw.

Naast het overvloedige aanbod van ander buitenlands nieuws hebben de volgende factoren tijdens *Operatie Herfstwolken* een negatieve invloed gehad op de journalistieke praktijk onder buitenlandcorrespondenten in Israël. Ten eerste is er moeheid over het onderwerp onder het publiek, de nieuwsredacties en ook onder de correspondenten. De gebeurtenissen zijn een zoveelste herhaling van het geweld dat al zoveel vaker tijdens de tweede intifada is gezien. Cynisme en routine kunnen leiden tot zelfcensuur als de correspondent hierdoor besluit niet over de gebeurtenissen te berichten. Op de achtergrond speelt mee dat de interesse in buitenlands nieuws afneemt. Buitenlands nieuws moet *breaking news* zijn of een duidelijke link hebben met Nederland.

Correspondenten hebben te maken met beslissingen van de redactie, maar daar is niet altijd de nodige kennis in huis om de telex-berichten die binnenkomen op waarde te schatten. De correspondenten denken genoeg gezag te hebben om die onderwerpen die zij belangrijk vinden alsnog op de rol te krijgen. Het is echter vaak zo dat correspondenten al van te voren een inschatting maken van wat in Hilversum interessant gevonden wordt. Zij gaan niet altijd de discussie aan als zij het niet eens zijn met de keuzes van de redactie.

Het komt voor dat politieke correctheid doorslaggevend is voor het gedeeltelijk aanpassen of niet accepteren van een bericht of item. Gevoelige onderwerpen leiden soms tot overgevoeligheid. Met grote zorgvuldigheid wordt gekeken naar de hoeveelheid aandacht die naar de verschillende kanten gaat en welke terminologie worden gebruikt.

Er gelden andere wetten voor televisie dan voor de radio en de schrijvende pers. Voor de televisie geldt: zonder beeld geen verhaal. Het is juist tijdens conflictsituaties moeilijk om aan beeld te komen. Daarnaast speelt dat er voor buitenlandcorrespondenten weinig is toe te voegen aan beeld tijdens 'gang-bang-operaties'. Daar zijn de persbureaus voor. Aan de ene kant is als kritiek aan te merken dat er veel gebruik wordt gemaakt van

beeldmateriaal van persbureaus. (In de berichtgeving over *Operatie Herfstwolken* is het meeste beeldmateriaal afkomstig van persbureaus als AP en Reuters.) Aan de andere kant is aan veel grote gebeurtenissen qua beeld niet veel toe te voegen door Nederlandse correspondenten.

Onderwerpen over de Gazastrook maken is een stuk ingewikkelder dan het maken van items over Israël. In de berichtgeving over *Operatie Herfstwolken* zie je dan ook dat er meer items zijn gemaakt vanuit het dorp Sderot dan vanuit het dorp Beit Hanoun. Hier zijn verschillende verklaringen voor. Ten eerste is er de dreiging van geweld. De correspondenten beamen allemaal dat de kans op ontvoering groot is. Veiligheidsrisico's zijn inherent aan het vergaren van informatie in conflictgebieden. 'Een excuus om slechte journalistiek af te leveren mogen ze niet zijn' volgens Karskens.

Ten tweede speelt de factor *afstand*, in zowel fysiek als mentaal opzicht. Alle correspondenten wonen in Israël en niet in de bezette gebieden. De correspondenten kunnen zodoende sneller bij Israëlische plaatsen aanwezig zijn dan bij Palestijnse. Deze afstand zou ook een mentale afstand tot gevolg kunnen hebben. Als jij, je partner en eventuele kinderen in Israël wonen en leven is de kans groter dat je je beter kunt inleven in de belevingswereld van de Israëli's. Aan de andere kant zou je als correspondent in de bezette gebieden waarschijnlijk al snel opbranden.

Of er vanuit de plaats des onheil bericht kan worden, hangt af van het feit of je wel of niet tot het gebied wordt toegelaten door het leger. In het geval van Beit Hanoun kwam je er domweg niet in. Als je de correspondenten er wel in hadden gekund, dan was het nog maar de vraag geweest of ze er ook uit hadden gekund. Het leger is bijzonder effectief in het belemmeren van de media en dat zorgt voor tijdsdruk. De afstand is in Israël in kilometers makkelijk te doen, maar de vele checkpoints en wegblokkades maken het een lange reis. Door de situatie in Israël en de Palestijnse gebieden word je als verslaggever ernstig op de proef gesteld. Mijn conclusie in verband met *Operatie Herfstwolken* is dat de belemmeringen van het leger hun vruchten hebben afgeworpen voor de Israëlische autoriteiten: vrijwel alle reportages die door de correspondenten zelf zijn gemaakt zijn in Israël gemaakt. Dit wordt enigszins gecompenseerd door beelden van persbureaus die voor handen zijn en ook veelvuldig zijn gebruikt. Toch zou je anders mogen verwachten.

Ten slotte is er de taalbarrière. Hoewel een aantal correspondenten het aan het leren is, spreekt geen van de correspondenten vloeiend Arabisch. Hebreeuws spreken een aantal correspondenten wel en de rest een beetje. Hierdoor beperken de correspondenten zich tot de Israëlische media, die ‘redelijk eerlijk’ berichten. Hoe dan ook is het een beperking dat een correspondent is aangewezen op de Israëlische media en op fixers. Taal is de sleutel tot professionele verslaggeving en tot een beter begrip van de cultuur en mores van het gebied waarover een correspondent bericht.

Door tijdsdruk is het niet altijd mogelijk hoor en wederhoor te plegen, wel wordt geprobeerd aan beide kanten van het verhaal evenveel aandacht te besteden. Er bestaat een spanningsveld tussen de informatievoorziening van de kant van Israël en de informatievoorziening van de kant van de Palestijnen. Wel kan ik hier concluderen dat in de berichtgeving over *Operatie Herfstwolken* zowel de Israëlische als Palestijnse autoriteiten aan het woord zijn gekomen en dat zowel de Palestijnse burgers als Israëlische burgers hun kant van het verhaal hebben kunnen vertellen. Tijd kan echter een excuus worden om belangrijke informatie niet te vergaren.

Dankzij de multi-medialiteit kunnen onderwerpen die voor krant, radio of tv niet geschikt zijn nu op het internet alsnog geplaatst worden en kunnen correspondenten uit het nieuws-korset ontsnappen. Niet alle correspondenten zijn blij met deze ontwikkelingen, omdat het meer tijdsdruk oplevert. De tijd moet uitwijzen of de nieuwe werkwijze bij bijvoorbeeld de NOS niet gaat leiden tot een te grote werkdruk.

Volgens de definitie van zelfcensuur die ik in deze scriptie heb aangehouden is er inderdaad sprake van zelfcensuur onder de Nederlandse correspondenten in Israël. Tegelijkertijd is er in de berichtgeving over het conflict heel veel verbeterd in de afgelopen jaren. Er is meer balans gekomen in de berichtgeving en de media zijn niet meer bij voorbaat pro-Israël. Meer inhoudsanalytisch onderzoek zou moeten uitwijzen of de geconstateerde zelfcensuur tot een vertekend beeld van de realiteit leidt.

Literatuurlijst

Karskens. Arnold, *Pleisters op de ogen, pleisters op de mond. De geschiedenis van de Nederlandse oorlogsverslaggeving van Heiligerlee tot Kosovo* (Amsterdam 2001)

Knightley, Phillip, *The first casualty. The war correspondent as hero and mythmaker from the Crimea to Kosovo* (Londen 1975/2000)

Luyendijk, Joris, *Het zijn net mensen. Beelden uit het Midden-Oosten* (Amsterdam 2006)

Masalha, Nur, *Palestinian autonomous areas: recent history*, in: *The Middle East and North Africa 2007* (Londen 2006)

Mooreland, Caroline ed., *The letters of Martha Gellhorn* (Londen 2006)

Pedelty, Mark, *War stories. The culture of foreign correspondents* (New York 1995)

Prenger, Mirjam, *Zelfcensuur in de Nederlandse journalistiek* (Amsterdam 2006)

Ralph, P.H. e.a., *World Civilizations. Their history and their culture*. (New York 1997)

Rynhold, J. en J. Spyer, *Israel: History*, in: *The Middle East and North Africa 2007* (Londen 2006)

Steele, Jon, *Oorlogsjunkie. De fascinatie van een oorlogsjournalist om op het juiste moment op de verkeerde plek te zijn...* (Londen 2003)

The Middle East and North Africa 2007 (Londen 2006)

Voogt, H., *De mythen rond de geboorte van de staat Israel*, in: *SIVMO juni nummer 9*

Young, Peter en Peter Jesser, *The media and the military. From the Crimea to Desert Strike* (New York 1997)

Interviews

Alex Burghoorn, correspondent *de Volkskrant* (28 november 2006)

Sander van Hoorn, correspondent *NOS Radio 1 Journaal* (27 november 2006)

Conny Mus, correspondent *RTL Nieuws* (29 november 2006)

Eddo Rosenthal, correspondent *NOS Journaal* (28 november 2006)

Annet Röst, correspondent *Eén Vandaag* (29 november 2006)

Bijlage 1. Berichtgeving chronologisch

Onder het kopje ‘auteur/maker’ staan de afkortingen van de correspondenten en redacties die het artikel hebben geschreven of het nieuwsitem hebben gemaakt. VK = Volkskrant, AB = Alex Burghoorn, CM = Conny Mus, SvH = Sander van Hoorn, ER = Eddo Rosenthal

Datum	Auteur/ maker	Titel	Vorm	Inhoud
Week 1				
02/11	RTL	Wraak voor actie Israël	Text-image	Hamasbeweging zweert wraak voor Israëlische militaire operatie
02/11	AB	Israël vecht tegen qassam-raketten		
03/11	NOS	Israël bezig met groot offensief	Text-image	Palestijnse vrouwen vormen menselijk schild
03/11	RTL	Opnieuw luchtaanvallen op Gaza	Text-image	Grootste offensief sinds ontvoering Gilad Shalit, 20 doden
03/11	VK Reuters	Palestijnen schieten toch raketten af vanuit Gaza	p.5	Ondanks inval toch raketten afgevuurd
04/11	NOS	Opnieuw doden in Gazastrook	Text-image	Bommenmaker Hamas komt om bij raketaanval
06/11	AB	Israël zet offensief in Gaza voort	p.4	Grootschalige militaire missie in Gazastrook
07/11	AB	De zinloosheid van operatie 'Herfstwolken'	p.5	Militaire aanpak loont niet
Week 2				
08/11	SvH	Israël stopt aanvallen op Noord-Gaza	Kruisgesprek	Reacties van Israël en de Palestijnen op Bloedbad Beit Hanoun
08/11	NOS	Israëliësch leger doodt 19 Palestijnse burgers	Text-image	Hamasleiders spreken van bloedbad
08/11	CM	Israël betuigt spijt	Reportage vanuit Sderot	Palestijnen woedend over dood 19 Palestijnse burgers. Repo Sderot: Dit jaar al meer dan 800 raketten op Sderot afgevuurd
08/11	AB	Israël beëindigt actie Beit Hanoun	p.4	Stand van zaken.
09/11	NOS	Tienduizenden mensen lopen mee in rouwstoet Gaza	Text-image	Beelden begrafenissen
10/11	AB	Gehuil en geknetter als het babylijkje verschijnt	p.6 verslag vanuit Beit Hanoun	Begravenissen van achttien burgerdoden door Israëlische beschieting in Beit Hanoun
10/11	SvH	Demonstraties in Israël tegen Gay Parade	Reportage	Gay Parade wordt feest in stadion door verhoogde terreurdreiging na bloedbad in Beit Hanoun
10/11	NOS	Israël is in hoogste staat van paraatheid	Text-image	Angst voor zelfmoordaanslagen sinds dood 18 Palestijnse

				burgers
11/11	AB	Na 19 burgerdoden hebben leiders tijd voor bezinning	p.5	Drama in Beit Hanoun noopt Israëlische en Palestijnse premier tot toeschietelijkheid
13/11	AB	Hamas positief over vredesplan Arabische Liga	p.5	Vredesoverleg op initiatief Arabische Liga
Week 3				
15/11	NOS	Israëlische vrouw gedood door Palestijnse raket	Text-image	Vrouw gedood en man in levensgevaar in Sderot
16/11	NOS	Luchtaanvallen in Gazastrook	Text-image	Luchtaanvallen als vergelding voor dood Israëlische vrouw
16/11	RTL	Vergelding Israël op Gazastrook	Text-image	Vergelding voor dode en gewonde Sderot
16/11	AB	'Sderot trekt zich minder aan van sirenes'	p.5 verslag vanuit Sderot	Sderot ligt onder raketvuur, de inwoners zinnen op wraak
17/11	AB	Spanje komt met vredesplan voor M-Oostenconflict	p.7	De Spaanse premier, gesteund door Italië en Frankrijk, wil bemiddeling door Europa tussen Israël en Palestijnen
19/11	SvH	Sander van Hoorn vertelt over situatie Israël	Kruisgesprek	Burgers verhinderen aanval op huis als menselijk schild
19/11	RTL	Luchtaanval gestaakt	Text-image	Palestijnen voorkomen luchtaanval met vormen menselijk schild. Israël in opspraak sinds burgerslachtoffers Beit Hanoun
20/11	AB	Palestijnen dwarsbomen luchtaanval	p.5	Menselijk schild verhindert beschieting. VN neemt resolutie aan.
21/11	NOS	Doden bij Israëlische actie in Gaza	Text-image	Hamas-leider komt om het leven bij vuurgevecht
Week 4				
22/11	SvH	Rijke zakenman ontfermt zich over Sderot	Reportage	Miljonair Gaidamak evacueert 1000 bewoners Sderot
23/11	AB	Weldoener brengt Israël in rep en roer	p.9	Omstreden miljardair Gaydamak trakteert bewoners van beschoten grensdorpen op uitje naar strand
24/11	NOS	Palestijnse oma pleegt zelfmoordaanslag	Text-image	Interview met familie van de 57-jarige oma Fatima al-Najar
24/11	VK Reuters	Israël	p.1	Belangrijkste militante Palestijnse groepen bieden staakt het vuren aan
26/11	SvH	Israël direct na wapenstilstand beschoten	Kruisgesprek	Geef het staakt-het-vuren een kans
26/11	ER	Bestand Gazastrook direct alweer geschonden	Reportage	Militante Palestijnen hebben raketten afgevuurd op Israël Speech Olmert en Haniyeh Quote inwoner Sderot
26/11	RTL	Broos bestand in de Gazastrook	Text-image	Het bestand werd vorig jaar al overeengekomen, maar niet direct in praktijk gebracht. Beelden: speech Olmert en Haniyeh

27/11	ER	Olmert wil gevangenen vrijlaten	Reportage	“Een opmerkelijke vredesboodschap van Olmert”, van een staakt-het-vuren komt weinig terecht Quote: Hanan Ashrawi
27/11	VK Reuters	Israël	p.1	Onverwachts staakt-het-vuren heeft zondag standgehouden
27/11	SvH	Staakt-het-vuren Gazastrook houdt stand	Reportage	Interviews autoriteiten en inwoners Sderot over staakt-het-vuren
28/11	AB	Olmert: Palestijnen vrij in ruil voor Gilad Shalit	p.4	Onderhandelingen
28/11	SvH	Israëliërs in Sderot geloven niet in een bestand	Reportage	Interviews inwoners Sderot die niet in een staakt-het-vuren geloven